

1504
1934

TWO PLAYS

PNO 275

SIND 93

ASWATTHAMA

ACCHI

DR. C. NARAYANA RAO.

M. A., F. H., D. L., T.

రూపకద్రవ్యం

అశ్వత్థామ

అచ్చ

[ఏకాంత నాటకములు.]

కర్త:

డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు

ఎమ్. ఏ., ఎమ్. డి., ఎల్. టి.

శ్రీ 'సాధన' మద్యజాలయము,

ఆనంతపురము, 1934.

ప్రకటన యద్యదము, 1000 ప్రతులు

నెల రూ. 0-12-0.

రాయలసీమ కళాశాల

విద్యార్థులకు

సాప్రీయ శిష్యులచే

8-2-1934 న

ప్రదర్శించబడినది.

ము న్న డే.

ఈపుస్తకములో రెండు నాటకములున్నవి. ఒకటి 'అశ్వత్థామ'; రెండోది 'అచ్చి'.

తెనుగులో విషాదాంతనాటకములు కొద్దిగా ఉన్నవి. ఉన్నవాటిలోనయినా 'విషాద' భాగము తక్కువే. అచ్చి నాటకరచనలో నాటక ఏకత్వమును పాటించకపోతే ఏవి ఉద్దేశము నెవ్వేదదు. విషాదాంతనాటక మెట్లుండవలెనో నాకు తోచినప్పటి ప్రకారము 'అశ్వత్థామ'లో చూపినాను.

గాజులు, మంత్రులు, వీరులు, మొదలయినవాళ్ళే నాటకములలో ముఖ్యపాత్రములుగా ఉండవలెననే దుర్భాషాయమును తొలగించడానికి వ్రాసినది 'అచ్చి'. చిన్నవారిలోకూడా ప్రేమ గాఢముగా ఉంటుందని నిరూపించడానికి హాస్యరసప్రధానముగా ఈనాటకమును వ్రాసినాను.

నే నింతకుముందు రచించిన 'అంబ'కును, ఈ నాటకములకును పాతకాలు భేదమును కనిపెట్టగలరు. ఈ మూడు నాటకములున్న మూడు ప్రత్యేకకృష్ణులతో వాక్యించబడినవి.

ఈ నాటకము లాంధ్రుల కాదరణపాత్రమయితే, వీటికి

ప్రత్యేక లక్షణములు గల మరికొన్ని సూపకములను వ్రాస్తాను.

నా నాటకములు చాలావరకు పూర్వలక్షణమునకు విరుద్ధముగా ఉండవచ్చును. గ్రంథములను పూర్వలక్షణము ప్రకారము వ్రాసి, ఒకటే అచ్చులో పోయడము మనము నడలుకోవలసి ఉంటుంది. నా నాటకములను విమర్శించే వారు ఇవి పూర్వలక్షణానుసారముగా ఉన్నవా లేవా అని విమర్శించి శ్రమపడ నక్కరలేదు. నాటకమును ప్రక్షిప్తిస్తే హృదయముగా ఉంటుందా ఉండదా, అని మాత్రము విచారించి, తమ అభిప్రాయమును తెలుప ప్రార్థిస్తున్నాను.

“ఆత్మీయాశ్రమము”

అనంతపురము.

చిలుకూరి నారాయణరావు.

క్రిమ్య మాఘ బహుళ చతుర్దశి

మి త్తు లు

శ్రీమాన్ రాఘవస్థలి అచంతప్రస్తుతకర్మగాదికి

౧. ౧ కి ప ము.

పాత్రములు

అశ్వత్థామ.

అశ్వత్థామ

కౌపుడు

కౌతవర్మ

దుర్యోధనుడు

కృష్ణుడు

అచ్చి.

అచ్చి - కౌపుపడచు, నాయక

కిత్తయ్య - కౌపుకుఱ్ఱ, నాయకుడు

ఇద్దరు పడవవాళ్లు

కూలివాళ్లు

పోలీసులు

మేజిస్ట్రేటు, వకీళ్లు, గుమాస్తా, మొదలయినవారు

ఆ శ్లోకము

ఆ ద్భి

అ శ్వ త్థ మ

నాం ది.

[రింగులతో త్రాటిమీద ప్రక్కకులాగే తెర. తెర వెనుక నటకులు ఈ క్రిందిపాట పాడుతూ తెర వెనుక నేళిండి, మెల్ల మెల్లగా నడుస్తూ ఉంటారు. శీర్షకృష్ణుడు వేణుగానముచేస్తూ, శ్రీకృతులకు కనబడేటట్లు మెల్లగా లాగుతూఉన్న తెర అంచువెంబడిని ఓయ్యారముగా నడుచుకొంటూ పోతాడు.]

పల్లవి

చూడగలవారే ధన్యులు - ఈ ఏ రూపము, చూడ.

అనుపల్లవి

విశ్వమోహనాకారమై - విశ్వానంతరూపమై
విశ్వకృష్టిసిరి లయ - వృత్త మీసదేహము, చూడ.

చరణములు

అనేకవక్త్రనయన ము - నేక బాహూదరము
అనేక సూర్యప్రకాశ - మనేక దీప్తాన్ని లేనము
దివ్యానేకోద్యతాయుధము - నాదిమధ్యాంతము
అక్షరము ఘరముము వేదితన్య-మప్రమేయ మీరూపము,
చూడ.

ఇది నయశాస్త్రదేశ - మిది భయంకరము

ఇది యుభిల జగత్స్వరూప - మిది లయకౌరణము

ఇది విశ్వవ్యాప్త మనంత - మిది లోకరక్షకము

భజనానందపరులకును - భక్త్యును భద్ర మిహూపము, చూడు.

(కృష్ణుడు నిష్క్రమిస్తాడు.)

అ శ్వ త్థ మ

రంగము ౧.

[యుద్ధభూమి, విండ్లు, అమ్మలు పట్టుకొని కృప, కృతపర్మ, అశ్వశాములు ప్రవేశిస్తారు.]

అశ్వ: (శ్రోధముతో) అపాండవము, మామా, అపాండవము !

కృప: ఏమి నాయనా, ఎన్నడున్ను లేని ఈ అమంగళముమాట!

అశ్వ: అమంగళమేమిన్ని లేదు. ఒకరికి అమంగళమైనది ఇంకొకరికి మంగళము కావచ్చును....మామా, నాకు సహాయము చేస్తావా?

కృప: దేనికి, నాయనా!

అశ్వ: దేనికయినా సరే. మొదట సహాయము చేస్తావో, లేదో, చెప్పు.

కృప: ధర్మమయితే సహాయాని కేముంది!

అశ్వ: అవును...ధర్మము (చిరునవ్వుతో) ధర్మము! (కృతపర్మతో) తాము?

కృత: కార్యమేమిటో తెలియనిదీ ఏమిచెప్పుగలను!

అశ్వత్థామ

అశ్వ: కార్యము!...ఒకరు ధర్మము, ఒకరుకార్యము!...ఒకటి అడుగుతాను చెప్పతారా?

కృప: ఏమి నాయనా, మనస్సులో ఏనో అలోచిస్తున్నట్లున్నావు? తొందరపడి ఏమిన్ని చేయకుమా.

కృత: ఏమయినా చేయగలిగినదిమార్త్ర మేమున్నది?

అశ్వ: ఏమిన్నరేదా?...ఉన్న్...

కృప: మనయత్న మేమున్నది, నాయనా! అంతా విధి విలసి-
తము. వాని దయ.

అశ్వ: యత్నమే, మామా! యత్నమే! అదే జరుగలేదు.
అంతా వంచన, మోసము గుమీ...విధియెవడు, మామా,
మనమే కాక?

కృత: వంచన, మోసము, చేసినవెవరు? ఎవరికి చేసినారు?

అశ్వ: ఎవరేమిటి? అందరున్న...అయ్యా, క్షమించు, ఏనో
అన్నాను.....మామా, మహారాజా జాడ ఏమయినా
రేలినదా!

కృప: తేలితే ఏమిలాభము? తేలికపోతే ఏమిలాభము? ఎక్క-
డో చచ్చిపోయి ఉంటాడు.

అశ్వ: అయ్యో! ఎంత పాడుమాట విశవలసినదైనది? మామా,

నీబుద్ధి చూపెట్ట కోన్నావు సుమా. ఇన్నాళ్లున్ను అతని కూడుతిన్నవా డనవలసినమాట కాదిది.

కృత: నాయనా, చిన్నవాడవు, పెద్దలయెడల అట్లు ఆవినయము చూపకూడదు.

అశ్వ: అపరాధము, తీమించండి...ఈ ప్రాంతములో మహారాజు జాడ చెప్పేవా రెవరున్ను లేరా?...మామా, చచ్చి ఉన్నా, బ్రతికిఉన్నా. నాప్రభువును, నా చెలికానిని, ఒక్కసారి కన్నులారాచూచి, అస్త్రాలు విడిచిపెట్టు లేను. అడవులుపట్టి పోతాను.

కృత: ఏమికార్యము? ఆతడు చచ్చిఉంటే మనకు మరింత దుఃఖము. బ్రతికేఉంటే, అతనికీ మనకున్న కూడా దుఃఖము.

కృప: అయినదేదో అయినది. మనకేల నాయనా, పోదాము పద.

అశ్వ: అహా!...చన్చన్!.....(ముంగుతుచూచి) అచెవరో ఆక్కడ పడిఉన్నారు. వానిదగ్గర కొంతమంది గొల్లవాళ్లు నిలిచిఉన్నాడు. వాణివడిగితే ఏమయినా తెలియ వచ్చును. మామా, చూదామువస్తారా?

కృప: దిరంతేవీ. నీకు పిచ్చిపట్ట తున్నది సుమా.

అశ్వ: పిచ్చే, మామా, పిచ్చే! ఈ పాణిడా బండబట్టవు, ఏమిచేయను? కడసారిచూపు,...ఒక్కసారి. ఈమన దేశాలలోని రక్తము, మాంసము, ఎముకలు, అన్ని ఆతని అన్నముమూలన పెరిగినవేకదా?...వాళ్లలో కొందరు ఈదారిని వస్తున్నారు. ఆ పడికిన్న దేశాలో అడిగి కనుక్కొందాము. —ఎవరక్కడ? ఇటు... ఇటు! ఎవరా స్థలములో పడిఉన్నది?—ఎవడో దిక్కుమాలినవాడు తొడలువిరిగి కొనకొరిగి ఉన్నాడంటున్నారా? పాపము! వానిపేరు?—అడిగివాముగాని చెప్పలేకపోయినా ఉంటారా?—అయ్యో! ఈరీతిగా బంధువులకు మిత్రులకు దూరమయి దిక్కుమాలినచావు చచ్చేవాళ్లలోకములో ఎంతమంది ఉంటారో!—మామా, మన మిక్కడ చేయవలసినపని యేమిన్ని లేదు గదా. పోయి, వాని నోటిలో ఇన్ని నీళ్లయినా పోదాము, పద, పుణ్యమేకద. వాడెవడో యోధుడయి ఉంటాడు; వాని మూలముగా అయినా మహారాజా బాడ తెలుస్తుండేమా.

కృప: నాయనా, నీదిచాలా జాలిగుండెరా. ఇటువంటివాళ్ల యుద్ధభూమిలో ఎంతోమంది పడి ఉంటారు. వాళ్లందరికీ ఉపచారము చేయడము మనతరమా? రా,

ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు పోదాము. అక్కడే అన్ని సంగతులున్న తెలుస్తాయి.

అశ్వ: అయ్యో, నామామ ఉత్తరక్కోటకుడు. చచ్చిన వాళ్లను చూచిచూచి, ఇతని గుండె పాషాణమయి పోయినది. మనమయినా పోదాము.

కృత: పాపమీచిరంజీవి కోరిక ఎందుకు చెల్లించక పోవాలి. వాడెవడో చూచిపోదాము, పదండి.

కృప: ఊసుపోనిపని. సరే, మియివ్వము, నడవండి.

(పోతాడు.)

తెర.

రంగము ౨.

[తొడలు విరిగి సుయోధనుడు పడిఉన్నాడు. దూరముగా కృప, కృతవర్మ, అశ్వశామలు ప్రవేశిస్తున్నారు.]

సుయో: (మూలుగుతూ) అయ్యో! దాహము! దాహము! ఏళ్ళు! ఏళ్ళు!

అశ్వ: (చూచి) మహారాజే! మహారాజే! మామా, మహారాజే!

కృప: ఎట్లు పోల్చినావు?

అశ్వ: అదుగో, అదుగో! రా, రా! (పరుగెత్తుకొని సమీపిస్తున్నాడు.)

సుయో: (కన్నులు మూసుకొని) దాహము! దాహము!! ఎవరురా సేవకులు? ఎవరున్న వినిపించుకోలేమి? కర్ణా! మిత్రమా?

అశ్వ: (సుయోధనుని మొగమువద్ద మొగముంచి) అన్నా! చూడు... నేను.

సుయో: తమ్ముమా, చుక్కాసనా, కత్తివా? భీముడు చచ్చెనా? ఇంకా బ్రాహ్మణి ఉన్నాడా?...అయ్యో! దాహము!

అశ్వ: అయ్యో, తండ్రీ, మహారాజా! ఏమి ఏ ఆవస్థ? మామా, మహారాజాకు ఒడలిమీద స్పృహలేదు. పోయి ఏళ్ళు

లెస్తాను. కొంచెము ఉపచారము చేస్తాఉండు.
(పోతాడు.)

(కృష్ణుడు సుయోధనుని తలను తనతోడమీద ఉంచుకొని కూర్చుంటాడు. కృతవర్మ చెరగుతో విసరుతూ ఉంటాడు.)

సుయో: ఎవడురా అదీ, నాతల పట్టుకొన్నదీ! భీమా! ఏవేవా!
బుద్ధి లేని పశువా, ఏపని సరిరా!
(లేవబోయి పడిపోతాడు)

కృప: తండ్రీ, సుయోధనా, నేను...కృష్ణుడను. కన్నువిప్పి
నాకై పుచూడు.

సుయో: ఉహ్! (అయాసముతో మూలుగుతున్నాడు.)
(అశ్వత్థామ ఏటితో పువేళిస్తాడు)

అశ్వ: అన్నా! నోరు తెరు, ఇవిగో ఏళ్ళు.

సుయో: ఉహ్! (మూలుగుతున్నాడు.)

అశ్వ: ఆయ్యో! అన్నా, చూడవేమి! (మొగము మీద
ఏడ్చిచెల్లి, కళ్ళుకుడుస్తున్నాడు.) అన్నా, నన్ను ఏడిచి
పోతావా? (ఏడుస్తాడు.)

సుయో: (కళ్ళు తెరచి చిరునవ్వుతో) ఎవరు! చిరంజీవి, అశ్వ-
త్థామా! ఆ! (నోరు తెరుస్తాడు. అశ్వశ్శ కొం
చెము కొంచెముగా నోటిలో ఏడ్చి పోస్తాడు)

ఆశ్వ: తాగెను, అన్నా, తాగెను.

సుయో: చాలు, నాయనా, చాలు. కొంచెము తేప్పిరిల్లు కొన్నవి పోయినవి.—తమ్మదూ, ఇలారా, నన్ను గట్టిగా అప్పకో!

ఆశ్వ: (కాగిలించుకొంటూ) ఏమి, అన్నా, ఇట్లా అయింది, ఏ అవస్థ?

సుయో: ఏమిచేయగలము? అనర్థమంతా పుండీభూతమై నన్నిట్లు పడతొన్నది. ధర్మమున కీలాకములా జయము కష్ట పొంద్యమని నాకు తోస్తుంది.—కానీ, ఇక్కడకాకపోతే, మరెక్కడయినా కలుగదా ధర్మమునకు జయము?

ఆశ్వ: అన్నా, తొడలువిరిగి పడితిన్నావేమి? ఎవ దానుక్కాగ్గడు, పిరికిపంద, అధర్మముగా నడుముక క్రించుగా కొట్టినాడు?

సుయో: ఎవడయితే ఏమికార్యము? రిపేరెస్తే పాపమునస్తుంది. ఏదో, తనమాట చెల్లించిగదా. ధర్మమయితే ఎవరికి కావాలి? అధర్మమయితే ఎవరికి కావాలి?

ఆశ్వ: భీముడే? రి తిండిపోతే?

సుయో: భీముడే ఏమిటి? అందరున్ను కలిపినారు. కృష్ణుడు

అర్జునుని చెవిలో ఊదినాడు; అర్జునుడు తొడచురుము-
కొని సైగచేసినాడు. చాడు కొట్టినాడు.

అశ్వ: మదుగులో ఉండేవాడవు బయటికెందుకు వచ్చినావన్నా!
మేము వచ్చేవరకు ఓపిక పట్టలేకపోయినావా?

కుయో: ఏమిచేయను? నా పౌరుషము, నా అభిమానము,
న న్నూరుకొనిచ్చినవి కావు.

అశ్వ: ఏమి జరిగినది?

కుయో: నేను మధువులో ఉండడము తెలుసుకొని కృష్ణుడు
పాండవులతో అక్కడకు వచ్చినాడు. ధర్మరాజు కాగు
హితముకూడా, అనరాని మాటలంటూ, నన్ను యుద్ధా-
నికి పిలిచినాడు.

అశ్వ: ప్రియమే ప్రియకొన్నాడు. నీ వెందుకు బయటికి
వచ్చినావన్నా!

కుయో: నేను రాలేదు. కాని, "మగవాడవయితే, ఈవలకు
వచ్చి, మాఅయిదుగురిలో ఒక్కనితో యుద్ధముచేసి
గెలుచుకో. రాజ్యమంతా నీకిచ్చివేసి, మేము పోతాము"
అన్నాడు ధర్మరాజు. "ప్రజలు, విశ్వర్యము. అంతా
నాశనమయిన ఈ పాడురాజ్యము నాకెందుకు? నీవలనే
కట్టుకో" అన్నాను నేను.

అశ్వ: సిగ్గు, లజ్జ, గలవాడయితే ఆ ఒక్కమాట చాలదూ, ధర్మరాజుకు?

కృత్: ఎంతపని చేసినావు? నకుల సహదేవులలో ఒకనిని కోరుకోలేక పోయినావా? రాజ్యము అవలీలగా దీచేతిలో పడిఉండునే!

కృప: ఇటువంటి అభిమానములకు పోయే ఆ ధర్మరాజు అట్లా ఆయినాడు. ఇతని కీగతి పట్టినది.

అశ్వ: ఆయ్యా, మరెవడయినా అయితే, దివు చెప్పినట్లే చేసి ఉండును. కాని, మన మహారాజు ధర్మానికొప్పుకొంటాడా? రాచపుట్టుకకాదా?...అయితే, ఏమయిందన్నా?

సుమో: కృష్ణుడు పాండవుల నుసికొల్పి, నన్ను మాటలనిపించినాడు. నా అవస్థ తెలచుకొని ఊరకొన్నాను. కాని, భీము డైహాడవడాని కారంభించేసరికి నా కుండబిట్టింది కాను. గదపట్టుకొని బయటికివచ్చి 'రా ర'మృన్నాను భీమని.

అశ్వ: అభిమానధనుడైనవా డెవ మారుకోగలడు?

సుమో: ఆ ఊపున అక్కడనే యుద్ధము జరిగిఉంటే, భీముని కిది తేల్చేవాడనే.

అశ్వ: అయితే అక్కడ యుద్ధము జరుగలేదా?

సుయో: అక్కడ బరుగలేదు. “కురుక్షేత్రము పుణ్యభూమి. అక్కడ యుద్ధము చేసుకుగాని రండి” అని కృష్ణుడు పిలుచుకొని వచ్చినాడు.

అశ్వ: ఏ ఉగ్రత కొంచెము చల్లబడడానికి, భీముడు కొంచెము భయము తీర్చుకొని కునుట బడడానికి, కృష్ణుడా, మరవ్వడయినానా?

సుయో: ఇక్కడకు వచ్చేసరికి బలరాముడుకూడా ఈ దారినే వచ్చినాడు. అతనిని మధ్యవర్తిగా కోరుకొని గదాయుద్ధ మారంభించినాను. భీము డలసిపోయిఉన్న సమయములో నేనుమీదికెగిరి, తలకిక్రిందుగా దిగుతూ, అతని అలకు బాగా గురించినాను. అదెట్టే తగిలిఉంటే, వానితల కియ్యిచెక్కలయి ఉండును.

అశ్వ: అయితే కొట్టలేమా? ఏమిజరిగింది?

సుయో: నేను చెప్పలేమా? కృష్ణుడు గుసగుస లాడినాడు. అర్జునుడు తొడమీద సైగచేసినాడు. అపరికిపంద నాతోడల మీద కొట్టినాడు.

అశ్వ: తుచ్చుడు, దొంగ దెబ్బ కొట్టినాడు. బలరాము మూరకొన్నాడా?

సుయో: ఏమా! ఏమిచేసినాడో? ఏమయిందో? నేనుపడి

నానుగద ! నేను నమ్ముకొన్న అందరున్న ఆయినారు
గద !

అశ్వ: కాలేదన్నా, కాలేదు! నేనున్నానుకానూ! ఈ నా
మామ, కృతవర్మ, ఉన్నారాకారా? మేమున్నంతవరకు
అట్లా అధైర్యపడవద్దు.

సుయో: ఏమో! చామో! గడియో! ఈ కర్ణ మూతపడిన
తరువాత ఎవరికెవరో! అంతా నిస్పృహచేసుకొన్నాను.
—కాని, తమ్ముడూ, నామనస్సులో...ఓక్కభారము
మూత్రము...మిగిలి ఉంటోయ్.

అశ్వ: అన్నా, చెప్ప. నీవు బ్రతికిఉండగానే నీ ఋణము
తీర్చుకొంటాను.

సుయో: ఏమీలేదు, నాయనా. భీమడు...భీమడు...

అశ్వ: ఇదిగో, పోయి భీమనితలను తెచ్చి, కన్నులపండువుగా
నీయేమట పెట్టుతాను.

సుయో: వాడేమిచేసినా దనుకొన్నావు?

అశ్వ: పశువు. వాడేమయినా చేసేవాడే. ఏమి చేసినాడు?

సుయో: నేను తొడలుదిరిగి నేలమీద పడిఉంటే...

అశ్వ: అఁ!

సుయో: ఈ నాకింటము...నా కింటము... క్రిందికిపడేటట్లు,...
ఎడమకాలితో...ఎడమకాలితో ... నాతలమీద...ఈ
తలమీద...

అశ్వ: అ...బ్బా! అన్నా, భరించ శక్యముకాకుండా ఉంది!
మహారాజా! సాయంత్రము కావచ్చినది. అదిగో నూర్య
డ సమిస్తున్నాడు. తెల్లవారినదాకా కొంచెము ఓపిక
పట్టి ఉండగలవా? ఎట్లయినా తట్టుకో, అన్నా! ఏవు
బ్రతికిఉండగా నేను నిమనస్సు సంతోషపెట్టబ.

సుయో: ఏమో! నాలోపలి అవస్థచూస్తే సందేహమే. ఏమయినా
నూర్యోదయము దాటేటట్లు తోచదు. ఏ...మయినా
కాపి. స్వర్గములోనే మనకు పునర్దర్శనము.

అశ్వ: లేను, మహారాజా. నామాట నమ్ము. ఈలోగా మరొ
క్కసారి ఇక్కడనే కలుసుకొంటాము. నన్ను
దీవించి పంపు.

సుయో: చిరంజీవీ! నేను లేవలేను. ఏదీ, ఏచెయ్యి? ఇలా ఇయ్యి,
దగ్గరగా రా. ఒక్కసారి గట్టిగా కాగిలింతుకో...
(కాగిలింతుకొంటూ) అ...మ్మా! నా ఆయాసమంతా
తీరిపోయి. నాగుండె చల్లబడిందోయి!...కృతవర్మా.
నా తమ్మునికి ... రణరంగ...అభీషేకము ... చేస్తాను.
నిన్ను తీసుకొనిరా. (కృతవర్మ పోతాడు.) తమ్ముడూ,

ఎందరినో నమ్ముకొన్నాను. ఎవరికన్నా అయిందికాదు. ఆచార్యకేసరి కివోరమవు...నిశ్చయమైనా నా ఆశమా నము తీర్చడానికి. ఏవు తలచుకొంటే మూడులాకాలను దహించేశానికి ఉన్నది నీకు. ఈనా పరాధనానికి ఎట్లు ప్రతీకారము చేస్తావో, వీరభారము...ఆచార్యా, ఈ ఏ మేనల్లుడు భారత రణరంగానికి కడపటి నాయకుడవు తున్నాడు. తామున్ను, కృతవర్మయున్ను ఇరికిని కాపాడుకొనండి. నేను చురదృష్టవంతుడను. ఇంతకు ముందే పంపలేకపోయినాను, ఈనా గురువుతుని. (కృత వర్మ వీర్యతో ప్రవేశిస్తాడు) ఇట్లా లే...ఆచార్యా! ఏవీ, అవీ...ఈదేలిలో పొయ్యి (కృపుడు పోస్తున్నాడు) నాయనా, ఇవి ఉత్తరవీర్యకృపుసుమా. నేను పనికిమా- లినవాడనై నానన్న ముఖముచేత, నాఆశమానను తీర్చే మిత్తుడింకా ఉన్నాడనే అనందముచేత, లోపలినుంచి పొంగి పొరిలివచ్చిన కన్నుళ్ళుసుమా ఇవి. ఏవు భారత రణరంగపట్టభంగుడై వయినావు శ్రిత్రయులము మేము మా కార్యము నెరవేర్చుకోలేకపోయినాము. నాగురు వంశములోని మొలకవు. ఏవల్లనయినా నా మనస్సు సంతోషపడితే...

ఆశ్వ: సందేహించకన్నా, సందేహించకు. ఇదిగో పోతున్నాను. నాకు సహాయమక్కరలేదు. ఏకవీరుడ ననే

శేరు సంపాదిస్తాను. కౌరవరాజ్యానికి నిన్ను అభిషిక్తుని చేయనిదీ నిద్రపోను. గట్టిగానమ్ము...మామా, చూచి నావా, ధర్మరాజు దుర్మార్గము? తొడలు విరుగ గొట్టించి, రక్తసిక్తమైన దేవాముతో ధూళిలోపడిఉంటే, మహారాజా, తనతోసమానుడు, అన్న గౌరవమైనా లేకుండా, అన్నదమ్ములవాడన్న అంతఃకరణమైనా లేకుండా, సాధారణ మానవులకుండవలసిన కనికరమయినా లేకుండా, దిక్కుమాలినవానివలె విడిచిపెట్టి పోయినాడు. కొంచెము ఉపచారము చేయడానికి, దాహముకేస్తే రెండు నీళ్లు నోటిలో పోయడానికయినా దగ్గర ఎవ్వరినీ ఉంచకుండా, తనదారిని తాను పట్టుతాడా? వీడు ధర్మరాజా! అధర్మరాజా! పోనీ...ఏమి మూటకట్టకొని పోతాడులే! చైవమే ఉంటే దీనికి అనుగ్రహముండదూ?...కానీ, మామా, నాకుసాయముక్కరలేదు. మీరిద్దరున్న ఇక్కడనేఉండి, మహారాజుకు కొంచెము ఉపచారము చేస్తూఉండండి. నేను తిరిగి వచ్చేదాకా మా అన్న ప్రాణాలను నిలబెట్టండి.

కుమారా: వద్దు, అశ్వత్థామా, ఇక్కడ ఎవ్వరున్నా ఉండనక్కరలేదు. వీరు నీకు సాయముగా ఉండాలి; నీతో తీసుకొనిపో. నాతోసము భయపడకు. ఎట్లాగా పోయే

వాడనే. సాధ్యమయినంతమట్టుకు పాత్రాల్ని ధరించుకొని ఉంటానులే. మీరు ముగ్గురున్న కలసిపోండి.

అశ్వ: దియిప్పమేకాది, అన్నా! రండి, మామా! (రెండగులు నడచి) కౌర్మరావే! (తిరిగి సుయోధమని వద్దకు వచ్చి, మొగముమీద మొగముచేర్చి) అన్నా! ఏదీ, మొగము! ఒక్కసారి చూడనియ్యి... ఇదే మనకు కడిసారిచూపా? (కన్నీళ్లు విడుస్తాడు.)

సుయో: తమ్మునూ! ఎంతమెత్తని గుండె దిది? (చిరునవ్వుతో కళ్లుతుడుస్తూ) నాకోసము భయపడుతావేమిటి, నాయనా! రా, మరొక్కసారి కాగిలించుకో, నా మనోబలమంతా దీకిచ్చి వేస్తాను. (కాగిలించు కొంటాడు) ఇంక పో, దిక్కార్యము చూచుకో.

కృప: ఇటువంటి వాడవేనా, కార్యభారము వహించేది? రా, నడు.

(పోతున్నారు. తెర.)

రంగము 3.

(అర్ధరాత్రి. యుద్ధభూమి. మట్టిచెట్టుక్రింద కృప కృతవర్మలు నిద్రపోతున్నారు. అశ్వత్థామ కూర్చున్నాడు.)

అశ్వ: మామా, మామా!

కృప: ఊ!

అశ్వ: ఇప్పు డెంతవేళ అయిఉంటుందో?

కృప: (పరుండే) ఏమి నాయనా! నిద్రారాలేమా? పడుకో. కొంచెము విశ్రాంతి తీసుకో.

అశ్వ: నిద్రారాదు, మామా! ఇది నిద్రపోవలసిన సమయమేనా?

కృప: ఈ అర్ధరాత్రివేళ ఏమిచేస్తాము? తెల్లవారని, అయ్యో చించుకొందాము.

అశ్వ: తెల్లవారితే, అంతా తెల్లవారి పోతుంది.

కృప: అయితే ఏమిచేస్తావు?

అశ్వ: ఆదే, ఏసలహా అడుగుతున్నాను.

కృప: నాకేమి తోచలేదు. నాకు నిద్రవస్తున్నది. పడుకోని, (గుట్ట తీస్తున్నాడు)

అశ్వ: కు...క్షిం...భ...రులు! ఎంతగట్టిగా గుట్టు పెట్టు
కున్నారో!

(తెరలో నవ్వు.)

అశ్వ: (కృపుని తట్టుతూ) మామా! మామా!

కృప: అబ్బా! ఏమిటిరా, అబ్బాయి! ఏమిటిది? ఏవు పడు
కోవు, ఒకరిని పడుకోనివ్వవు.

అశ్వ: కోపం పడకు, మామా! అదేమిటది? నవ్వు వినబడు
తున్నది?

కృప: వాళ్లు గెలుచుకొన్నారుకదా? సంతోషము. నవ్వు
కొంటున్నారు.

అశ్వ: ఊ! హూ!...(కొంచెముఊరకుండి) అయితే, మామా!

కృప: అ...బ్బా!

అశ్వ: కార్యములేదు. ముసలివాడు. నాది ఉడుకురక్తిము,
ఊరుకోను...నవ్వులు, కేకలు! అణగిపోతవి? ఎట్లు?
ఒంటరిగాడనే! సలహాచెప్పేవారుకూడా లేరే! (మళ్ళీ
తెరలో నవ్వు) ఊ! నవ్వండి, నవ్వండి!—మామా!

కృప: (లేస్తూ) ఏమబ్బాయి, ఏమంటావు?

అశ్వ: కాలము పరుగెత్తుతున్నదే!

కృప: ఆయితే దానిని కదలనండా పట్టుకొంటావా?

అశ్వ: మహారాజాకు మాటయిచ్చినానే!

కృప: మాటలు చెప్పినంత సులభముగా కార్యాలయితే కావ-
లసిన దేమంది?

అశ్వ: తెల్లవానిపోతుండే!

కృప: తెల్లవారని. మంచిదేకదూ. చీకటిపోయి, జలుతురు
వస్తుంది.

అశ్వ: మహారాజానూట?

కృప: ఈలోకములో ఎల్లకాలము ఉట్టికట్టుకొని ఉండులాడేవా-
డెవడు?

అశ్వ: ఆయితే, అంతే!

కృప: అంతేకాకపోతే? ఒక గుఱ్ఱములేదు, ఒక మనిషిలేదు.
మంతులేదు. జెనుకలేదు. ఏమి టీజెన్టీబాగులతనము?
తెల్లవారని, చూచుకొందాము. నాకు చాలాబహిరీకగా
ఉంది. ఏమీ అలోచనపారలేదు. కొంచెము నిద్ర-
పోని. (పడుకొంటున్నాడు.)

అశ్వ: ఉహ్!! (నిట్టూర్పువిడుస్తున్నాడు) అంతే! మహా
రాజా! నిబుణులు తీర్పుకోలేనూ? ఎంతవ్యర్థమను!

ఈవిల్లు, ఈఅమ్మలు, ఎందుకు! మోతదండుగేనా? అయినదీ! గొంతులపేరు ఈ లోకములో సరా? ...అయ్యో!...లోకమంతా నిద్రపోతున్నది. నేనొక్కడనే మేలుకొని ఉన్నాను. ఎంత విచిత్రమయినది, ఈలోకము! పుట్టితే, ఒక్కసారి నవ్వుతారు. ఓవి అభివృద్ధిపొందుతే చూచి, ఏడ్చి, ఆసక్తింతుకొనే వాళ్ళే ఎక్కువమంది. కృద్ధిలో ఉన్నంతసేపు అంటిపెట్టుకొని ఉండేవాళ్ళయినా, స్వలాభి మీడేరేకరికి. పడినవానిపైపు చూడనైనా చూడరు; నవ్వి, మరిరండు రాళ్ళు విసరుతారు. బ్రతికి ఉన్నవాళ్ళు చెడితని, చిచ్చి. 'అయ్యో! మరి వీనివల్ల లాభముండలే' అని ఒక్క ఏడ్చు ఏడ్చి. ఈడ్చిపారవేస్తారు. అతగువారే ఒకసారి తలచుకొనయినా తలచుకొరు. —అపదలో సహాయపడినివాడు బంధువు డయితేనేమి? మిత్రుడయితేనేమి? వాడొక నడపేనుగు. —నాప్రభువు నెట్లు సంతోషపెట్టగలను? ఏమీ లోచదే! (ముందుకు మీదికే చూస్తున్నాడు) ఓహో, ఈచెట్టుమీద ఎన్నిపక్షులు నిద్రపోతున్నవి! నివ్వచారము! మనుష్యునిది ఒక పక్షిబ్రతుకయినా అయితే బాగుండేది. అయీ, పోయీ, లేకు. ఏమీ! వీటికి మాత్రము క్షేమము, భ్యేషము, మిత్రత్వము, శత్రుత్వము, ఎందుకుండవు?.....ఏమది! అచెట్టుమీదికి

చప్పుడు చేయకుండా ఎలావస్తున్నదో, అపక్షి! ఎంత భయంకరంగా ఉంది! కన్నులపంట నిప్పులు రాలుస్తున్నది. అఁ! అఁ! అరింభించినది! ఓకలు కొడికివేస్తున్నది! ఎన్నిపక్షులూ! ఓహో! నిద్ర మస్తిమీద లేచినవి. ఎంతెంతకార్లు! ఎంతెంతలేసి గొల్లు!! వేలకొద్దీ పక్షులు గిల గిల కొట్టుకొని క్రింద పడుతున్నవి. పారిపోతున్నవాటిని కూడా విడువ కన్నదే! బెంబడించి బెంబడించి రక్కలతోకొట్టి కూల్చుతున్నది...బరే! సంహారము, సంపూర్ణసంహారము. శత్రునిశ్శేషము!...ఓ ఉలూకమా! నివు నాకు గురువవు. మంచి మిత్రమవునుమా. మనుష్య మాత్ముడు చేయలేని ఉపదేశము చేసినావు...మామను లేపురాను....మామా! మామా!!

కృప: ఏమి! ఏమిటి ఉపదేశం?

అశ్వ: లే, మామా, లే! కనబడినది! కనబడినది!

కృప: (కన్నులు నులుముకొని లేస్తూ అవులించి) ఏమిటి, నాయనా, కనబడినది?

అశ్వ: శత్రు మారణోపాయము. నిద్రమత్తు వదలలేమా!

కృప: (నిద్రమత్తునోనే) ఏమిటా ఉపాయము?

అశ్వ: అదిగో, అచెట్టుమీద అదేమిటో చూచినావా?

కృప: అవును, అది గుడ్లగూబ. రాత్రి దాని సంచారము. వింతయేముంది?

అశ్వ: చెట్టుక్రింద పడిఉన్నవి అదేమిటో చూచినావా?

కృప: ఓహో, ఎన్ని పక్షులు! అగుడ్లగూబ వీటిని చంపి ఉంటుంది.

అశ్వ: చంపి ఉంటుండేమిటి? ఒక్క పక్షినికూడా మిగుల నివ్వలేదు. నేను చూస్తూనేఉన్నాను. మామా! అది వీటినిచంపకు చంపిఉంటుందో చెప్పకోగలవా?

కృప: అవి తన కాహారము గనుక.

అశ్వ: అహారమయితే ఒక్క-పక్షినిచంపుతే దానిపాట్ల నిండదా? ఇన్నిటి నొక్కపాటిగా ఎందుకు చంపవలెను?

కృప: దుష్టస్వభావము, క్రూరస్వభావము. అది రాక్షసపక్షి.

అశ్వ: కాదు, మామా, కాదు. ఊరకే దాని కాక్రొవ్యము రాదు. పగ లీపక్షులు అది కన్నులు కనబడని నిస్సహాయ స్థితిలో ఉన్నప్పుడు దానిని బాధించినవి. తనకు బలమున్నా, అవి మెలకువగా ఉంటే, ఇన్నిటిలో చాల లేదు. కనుక, నిద్రపోతూ, అవి నిస్సహాయస్థితిలో ఉన్నప్పుడు పగ సాధించుకొన్నది.

కృప: అయితే కావచ్చును.

అశ్వ: కావచ్చునేమిటి? అంతే! అది నాకు చక్కని ఉపదేశము చేసినదిసుమా. నీవయినా దానిపాటి అయినావు కావు. మామా! తెల్లవారేసరికి, సరి! మన మహారాజుకు శత్రువునే ఒక్క పురుగుకూడా ఉండదు.

కృప: ఇదేమిరా, అబ్బాయీ! అయితే నిద్రపోతున్న వాళ్ళను చంపదలచినావా యేమిటి?

అశ్వ: తలచినావా అని ఇంకా మెల్లగా అడుగుతున్నావా? ఇదిగో పోతున్నాను. మీరిద్దరున్న వాలో వస్తేండి. రాకపోతే పోండి. నాకు మీలో పనిలేదు.

కృప: నాయనా, ఇంత ఘోరమాలోచించినానేమిటి? మహావీరుడవు. అతిరథుడవు. ద్రోణునంతటివాని కొడుకివు. ఈ నీచమైనపని నీకు తగునా?

అశ్వ: ఏమి! నేను చేసేది నీచమంటావా?

కృప: నీచమా? మరి నీచమా? ఇది యుద్ధధర్మమా? ఆయుధము లేనివానిని, పారిపోతున్న వానిని, శరణుజొచ్చిన వానిని, నిద్రపోతున్న వానిని, వీరుడయినవాడు చంపకచ్చునా? నిద్రపోయినవాడు శవముతో సమానము. అట్టివానిని వధించి పాపము సంపాదించదలచినావా?

అశ్వ: నాకు ఏతులు చెప్పారావా. మామా? పాండవులకు చెప్పలేకపోయినావూ ఈఏతులు?

కృప: వారేమి చేసినారు?

అశ్వ: ముసలివారికి మరపెక్కువ. శిఖండిని ముందుంచుకొని అర్జునుడు భీష్ముని చంపలేదా? భూమిలో ఓగబడిన రథము వెళ్తుకొంటూ, "ఉండు! నిలు!" అని చెప్పతూ ఉన్నా కొట్టలేదా కర్ణుని, అర్జునుడు? మాయోపాయము చేసి సైంధవుని బయటికి రప్పించి చంపించలేదా, కృష్ణుడు? సర్వమున్ను విడిచి, మధువులో దాగున్న మహారాజును ఈవలకు పిలిచి, అధర్మముగా తొడలమీద కొట్టలేదా, భీముడు? ఆస్త్రములను విడిచిపెట్టిన నా తండ్రిని అతులువ, అధృష్ట్యమును కరకర తల నరక లేదా? యుద్ధధర్మము నతిక్రమించినవారు పాండవులా? కొరవులా? మీరంతా పాండవపక్షపాతులు. ఈపక్షములోమారి. కొరవులను నాశనము చేయించినారు. ఓండి, మీతో నాకు పనిలేదు, మీ ఏతులతోనూ పని లేదు... అతగా డక్కడ ఇంకా గుట్టుపెట్టుతాడేం! (కృతవర్మను తట్టి లేపిస్తూ) ఏమయ్యా, కృతవర్మా! ఏమిటి మొద్దనిద్ర? ఏమిటి గుట్టు? లేవజేం!

కృత: (ఉలికిపడిలేచి) అఁ! హఁ!

అశ్వ: ఆఁ, హఁ! ఏమిటి! మహారాజాను నమ్మించి, నాతో వచ్చి, ఏవిక్కడ చేస్తూఉన్న పనేమిటి!—రే! పద!

కృత: ఆఁ! ఎక్కడికి! ఈ అర్థరాత్రివేళ!

అశ్వ: ఎక్కడికో! వస్తావా, రావా!—ఏమి మామా, ఏమాట!

కృప: ఏవుచేయబోయే దేమిబాగులేదు. విన్నావా, కృతవర్మా, అశ్వత్థామ తలపెట్టినది!

కృత: ఏమిటది!

కృప: నిద్రపోతున్న వాళ్లనందరినీ, వరుసపెట్టి, గొంతుకలు కోసి చంపేస్తాడట.

కృత: అవునా, అశ్వత్థామా!

అశ్వ: ఆ! బ్రహ్మనులు తప్పించలేరు.

కృప: ఛీ! ఏమిటి దొంగపని!

అశ్వ: నాది దొంగపనా! మీరా! తెల్లవారేసరికి మహారాజు పొర్రాజాలు విడిచేస్తాడు. తొలికోడి కూసేసరికి, జయవార్త ఆశని చెవిలో పెయ్యాలి. మాట యిచ్చినాను. మీరున్ను తలదోచి నాతోవచ్చినారు. నేను నాపని చేసేస్తాను. కృతస్నులు కాకపోతే, మీరున్ను మాట నిలుపుకొండి.

కృత: నాయనా, శుద్ధమైన బ్రాహ్మణవంశములో పుట్టినావు సుమా. ఈపని ఏకుతగదుకుమా.

అశ్వ: మీరు నానిశ్చయమును కదలించలేరు. ఎప్పుడు శస్త్రము పట్టినానో అప్పుడే పోయినది నా బ్రాహ్మణత్వము. ఇప్పుడు తిరిగి ఎట్లునస్తుంది? నేను చేయబోయే ఈపని వల్ల పురుగునై పుట్టినాసరే. నాకు అత్యములేదు. నామహారాజును సంతోషపెట్టాలి, నేను వెనుకకు మరలాలి — ఏమి, కస్తూరా, రారా?

కృప: నాయనా, నామాటవిను. ఇది మనపనికొను. ఒకరి క్రింద సేవకులము. దుర్యోధను డేమో పడినాడు. చచ్చినవారితోనే లెక్క. ముసలిరాజున్నాడు, ధృతరాష్ట్రుడు; ముసలిది ఉన్నది గాంధారి. వారి కద్దనే ఉంటారు విరురుడు, సంజయుడున్ను. వారికి తెలియజేయనిదీ మనమేమిన్ను చేయకూడదు. ఉన్నస్థితి వాటికి తెలిపి, వారుచెప్పినట్లు మనము చేయడము మంచిది.

అశ్వ: నాకు దానితో ఏమీపనిలేదు. మీరుకస్తూరా, రారా? ఏదో ఒక్కమాట చెప్పండి.

కృత: మేము రాకపోలే ఏమిచేస్తావు?

అశ్వ: ఏమిచేస్తావా? మిమ్మల్ని పిరికిపందల క్రింద లెక్క

పెడతాను. పృథ్విద్రోహులక్రింద ఎంచుతాను,
విశ్వాస ఘాతుకులలో చేరుస్తాను.

కృప: నాయనా, ఒక్కమాట చెప్పుతాను, వింటావా ?

అశ్వ: ఏమిటది ?

కృప: ఈ రెండుజాతులున్న గడచిపోయి. నూతనోదయము
కాదు. భాస్కరునివలె ప్రచండమూర్తికి శత్రువులను
సంహరించువుగాని. మేమున్ను నీకు సంపూర్ణముగా
సహాయపడతాము. ఇది వీరు లవలంబించవలసిన పద్ధతి.
ధర్మయుద్ధములో గెలుస్తే కారవగౌరవము నిలబడు
తుంది. పాండవు లధర్మయుద్ధము చేసినారని నిం-
దించినావే, ఈ నీ అధర్మమైన పూనికను నిండించు
కోవేమి? ధర్మయుద్ధములో చస్తే, వీరస్వర్గముయినా
కలుగుతుంది, అంతేకాని, ఈసాక్షికవధచేసి, సరికములో
పడడము మేలుకాదు.

అశ్వ: ఓహో! నాకు వీరపద్ధతి నేర్చుకున్నావా? యుద్ధధర్మ
ముపదేస్తున్నావా? మామా, ఆ పద్ధతులకు, ఆ ధర్మాలకు
కాలము మితిపోయింది. ఇప్పటి యుద్ధ ధర్మమును
చెపుతాను విను. శత్రువులను చంపేటప్పుడు న్యాయము
లేదు, అన్యాయములేదు. అప్పటికేది ఉపాయమే
దాని నవలంబించవలెను. సైన్యములు లేస్తూఉన్నప్పుడు,

విడిసిఉన్నప్పుడు, ఇరకటపు తోవలో, నాయకుడు
లేక జనుతిరిగి పారిపోతున్నప్పుడు, నిద్రపోతున్నప్పుడు,
శత్రువులమీద పడి కడితేర్చవలెను.

కృప: ఇది రాక్షసవీతిగాని, మానవవీతికాదు.

అశ్వ: యుద్ధములోని కెప్పుడు దూకినామో, అప్పుడేపట్టినది
మనకు రాక్షసకళ. మనలను నమ్ముకొని మహారాజు
పంపినాడు. చిన్నప్పటినుంచీ చెడితిన్నా మనని
అన్నము. ఇప్పుడు కృతఘ్నులమై అతని క్రౌర్యము
తీర్చకపోవడము మహాపాతకము. కృతఘ్నుని శవమును
కుక్కలు, నక్కలు కూడా ముట్టవు. రాక్షసత్వము
వస్తే వచ్చింది కాని, మామా, కృతఘ్నుత్వ పాతకము
నకు నేనొప్పుకొను.

కృప: ఓరంటివీ, నామాటవిను. కొరవులకు నైవలములేదు.
శేవలము పౌరుషమును నమ్ముకొని మర్యాదను డీకుష్కా-
ర్యములో ప్రవేశించినాడు. పాండవులకు నైవలము
సంపూర్ణముగా ఉన్నది. వారు ధర్మాగ్రులు గనుక
జయించినారు.

అశ్వ: ప్రాణివాదున్న ధర్మము చెప్పవచ్చేవాడే! సుయోధను
డెన్నడు అధర్మముగా ప్రవర్తించినాడో చెప్పగలవా?
ఈరాజ్యము పాండవులదా? ధార్తరాష్ట్రులదా? పాండు

ధృతరాష్ట్రులలో పెద్దవా డెవడు? రాజ్యము ఔరస
పుత్రులకు వస్తుందా! కుండకగోళకులకు వస్తుందా?
కయ్యానికి కౌలు మువ్వినవాడు ధర్మరాజా, సుయోధ-
నుడా! యుద్ధములో ఒక్కనినైనా ధర్మముగా జయిరి-
చినాయా, పాండవులు? అన్న తెలిసి, మళ్ళీ మాట్లాడు
తున్నావు, మామా!

కృప: నాయనా, ఊత్రియ వృత్తి నవలంబించినా, మనలో
బ్రాహ్మణరక్తము లేదా? బ్రాహ్మణధర్మము, ఊత్రియ
ధర్మము, కూడా అనుసరింతము. తెల్లవారసి, ఇప్ప-
టికి కొంచె మోషికపట్టు.

అశ్వ: బ్రాహ్మణుడంటే పిరికికండ, తిండిపోతు, అని నీ అభి-
ప్రాయము. నీవు చాలా పొరబాటు పడుతున్నావు
సుమా. నాకు తోచిన అర్థము చెప్పతానువిను. బ్రాహ్మ-
ణుడు ఊత్రియములలో ఉత్తమక్షత్రియుడు. వైశ్యులలో
ఉత్తమ వైశ్యుడు. ఉత్తమ కూమ్రుడు కూమ్రులలో.
ఉత్తమచండాలుడు చండాలులలో. ఏయే వర్ణముల
వారిలో ఏవేవి ఉత్తమగుణములున్నవో, వాటి నన్నిటిని
చేర్చి ప్రజాపతి బ్రాహ్మణునిగా ఏర్పాటుచేసినాడు. అత-
డన్ని వర్ణములవారికిన్ని ప్రాప్తినిధి. జాతి, వర్ణ విభాగము
లలో గుణ, కర్మలు ప్రధానములు కాని, రక్తముకాదు.

కృప: ఓ ఉపన్యాసము చాలా బాగున్నదిగాని, నాయనా, నామాట విను. తామసపడకు. అలసి ఉన్నాము. తెల్లవారసి.

అశ్వ: తెల్లవారుతుంది, మామా, తెల్లవారుతుంది! తెల్లవారక నిలుస్తుందా? తూర్పు తెల్లవారేసరికి పాండవుల పని కూడా తెల్లవారిం చేస్తాను. తెలిసిందా? నే నెవడనో ఓకూ జ్ఞాపకమున్నదా? ద్రోణాచార్యుని కొడుకను; ఆ ధృష్టద్యుమ్నుడు తలకొసిన ద్రోణాచార్యుని కొడుకను. సుయోధనుని నేవకుడను; అన్యాయముగా, అధర్మముగా అచ్చట లోడలు విరిగి పడిఉండి, నన్ను కాగిలించుకొని, “నా పగదీర్చుమీ” అని కన్నుళ్ళతో దీనముగా నా మొగముచూచి, నన్ను రణరంగాభిషిక్తునిచేసిన రాజరాజు నేవకుడను. మీరు నానాయకత్వమున నన్ననుసరించగలసిన నా అనుచరులు. ఇదిగో, అర్హులైనాను. రండి! నడవండి!

కృప: కృతివర్మా, అశ్వత్థామపూనికని మగల్పలేము. కాని, అన్నిటికిన్ని ఒప్పుకొనే ఇందులోనికి దిగబడ్డాము. ఏమంటావు? ఇతనితో పోదామా?

కృత: పోక ఎట్లాతీరుతుంది? చస్తే చస్తాము; బ్రతుకుతే బ్రతుకుతాము. బ్రతికి ఉండి మాత్రం మెక్కడకు పోగలము? కావలసినదేదో కాక తీరుతుందా?

అశ్వ: ఏమి, చూస్తూనిలబడతారేమి? రండి! నడవండి!!

కృప: పద, నాయనా, వస్తున్నాము, పద.

(పోతున్నాడు. తెర.)

రంగము ర.

[సాండవుల శిరద్వారము నుంచు అశ్వత్థామ ప్రవేశిస్తున్నాడు.]

అశ్వ: మామామ నాప్రక్క నిలబెట్టినాను. కృతవర్మ దీప్-
 క్క నిలబెట్టినాను. ఒక్క పురుగుకూడా తప్పించు
 కొని పోలేదు...ఇదిగో, శిర ముఖద్వారము.....
 ఎంతదైర్యము! ఎంత నిగ్గత్వము! ద్వారము తెరిచే
 ఉంచినారు. నాపని సులభముచేసినారు.....ఏమిరా,
 గెలిచినా మనుకొంటున్నారా? శకలు, నవ్వులు,
 తుల్లిపాలు!—తీరుస్తా నుండండి. వీడు బ్రతికి
 ఉన్నాడని మరచినారో! ఎక్కడో కొండలు, అప-
 వులు పట్టిపోయినా ఉనుకొన్నారో! ... ఇదిగో ప్రవేశి-
 స్తున్నాను.....జయ, కాలరుద్రా, జయ! జయ,
 ప్రగయమూర్తి, జయ!...(మంచుకు ఉరికి, వెనుక కురిగి)
 ఏమిది, ఈ లకారము! రక్తమయమైన పులితోలు
 కట్టుకొన్నది! బుస్సుమని కరువవచ్చే విషసర్పములను
 జందెములుగా వేసుకొన్నది! నోరుతెరుచుకొని లోక
 మంతటిని మింగవచ్చిన ట్లున్నదే! ఎన్నికన్నులు,
 జగజగ మెరసిపోతున్నవి! ఓహో! ఎంత భయంకర-
 ముగా ఉన్నది! దీనిని చూస్తే కొండకూడా పెల్లెన

బృద్ధులు కావలసినదే. ఏ మామంటలు! నోరు, ముక్కు, కన్నులు, అన్నిటినుంచి బయలుదేరి, నాలుకలతో లోకమును నాకివేసేటట్లున్నవే, ...నా పూనిక కిది ఒకపరీక్ష. కానీ...ఓభూతమా. ఏవెవరు? నా కందు కడ్డుగా వచ్చినావు? పో, తొలగిపో! నాకు దారి ఇచ్చివెయ్యి! ...ఏమి, మీరికివస్తావా? ఏడవడో ఏమి తెలుసునా? ఏవుకాదు, ఏవంటి వెయ్యిమంది వచ్చినా నాకు భయములేదు. ఏవు పాండవులను రక్షించడానికి నాకడ్డు పడ్డావా? ఏరరము కాదు. తెల్లవారేసరికి అయిరిరాలి; నా మహారాజు సంతోషించాలి...ఏమి? పోవా! అయితే కాచుకో! (బాగాములు వదలు తున్నాడు.) ఎంత ఆశ్చర్యము! ఈ నా ఘోరాస్త్రములను మింగివేస్తున్నదే!...ఓహో! మింగు, చూదాము, ఈశక్తిని (శక్తిని వదలుతున్నాడు) ...ఁఁ! ఁఁ! సూర్యునిలో లోకచుక్కవలె చిన్న చిన్న తునకలై, ఆనోటిలో లీనమై పోయినదే! హుమ్! కానీ, ఇక దీనిని తప్పించుకోలేవు, ఏపని సరి. (ఖగ్గమును విసరుతున్నాడు.) ... ఏమిది? పల్లెగిరించి నవ్వుతున్నది! ఎంత భయంకరమైన నవ్వు! దూది తగిలినట్లయినా కాలేదేమో. ఇంక ఊరుకోకూడదు, కాచుకో (తోమరములను చక్రములను వదలుతున్నాడు)

... ఇంకా నవ్వేనా? అన్నిటిని కబళించి వేస్తున్నావా? ... దీనితో నీ పని కడలేరుతుంది. హుమ్! తొలిగిపో, లేకిపోలే చస్తావు... ఏమిది? కదిలను! ... సరే, విసరుమంటావా? కానీ... ఉమ్మ! గద విసరుతున్నాడు.) ఆయ్యో, తిమింగిలము చిరుచేపను మ్రింగి వేసినట్లు మ్రింగి వేసినదే! నావద్దనున్న ఆయుధములన్ని ఆయినవి, ఇక నేమిచేయగలను? ... ఓహో! ఇది యేమి, ఈ క్రోధ విచిత్రము! ఎంతమందో, ఆకాశముమీద! ఎందరు విష్ణుమూర్తులో! ఎంత ధీయంకరంగా ఉన్నారు! ... ఇది ఘోరమైన పరీక్ష. కానీ, ఈ విష్ణుమాయకు అశ్వత్థామ లోబడుతాడా? అది ఎన్నటికిన్ని కుసురను. విష్ణువు పాండువపక్షపాతి. నాయుష్టమైన ముందర ఈతడేపాటి? హర, హర, మహాదేవ, శంభో! క్రికంతా, ఉగ్రా, రుద్రా, కూలధరా! ఇదిగో నీశక్తుడు పిలుస్తున్నాడు. నీసంహరరూపముతో సాక్షాత్కరించు. ఏదీ, నీప్రళయ తాండవము? జగమంతా నీనృత్యమునకు స్మృతాన వాటికగా చేసేస్తాను. రా, నృత్యముచెయ్యి. నేను సాటలు పాడుతాను. విష్ణువు వేణుగానముచేస్తాడు. ప్రముఖగణాలు అనందముతో నీతోహడా నాట్యము చేస్తారు. ఏమి, రావా, నాకు సాక్షాత్కారమివ్వవా!

అయితే, ఇదిగో, నన్నేతీసుకో ఏలోనికి (కూర్చొని ధ్యానము చేస్తున్నాడు.)

(కృప, కృతవర్మలు ప్రవేశిస్తున్నారు.)

కృత: అశ్వత్థామ లోపలికి ప్రవేశించి ఉంటాడా?

కృప: ప్రవేశించిఉంటాడు. మనకు పని కలుగకుండా తాము కడలేర్చి ఉంటాడు ... లేకు, ఇదిగో, ఇక్కడనే ఉన్నాడు. ఏదో ధ్యానములో ఉన్నాడు.

కృత: ఏదో, ఘోరమైన ఉద్యోగమే.

అశ్వ: ఏమి? అన్ని ప్రజ్వరిల్లదేమి? ఉహ్! బెయ్య! (తెరలో మంట) ఛేష్, వెలిగినది! ఛవా, అఛవా, స్సా, ఛక్ర ప్రియా! తీసుకో, ఇదిగో, అత్యోపహరము.

(నిష్క్రమిస్తున్నాడు)

కృత: అదేమిటదీ? ఓహో! వేకమీద, ఛగఛగ మండిపోతూ ఉన్న అన్ని జ్వాలలమధ్య నవ్వుతూ నిలబడిఉన్నాడు! అచార్య, నాకు ధయముచేస్తున్నది. నన్ను పట్టుకో. తల గిలిన తిరిగిపోతున్నది.

కృత: నాకు తల, భూమి, కూడా తిరిగిపోతున్నవి. కన్నులు చీకట్లు క్రొమ్మిపోతున్నవి. కాళ్ళు గడగడ వడకిపో-

తున్నవి ఏదీ, ఎక్కడ ఉన్నావు, కృతవర్మా! రా, ఒకరినొకరిము పట్టుకొందాము.

కృత: చూడు, చూడు, అశ్వశ్వామ మారిపోతున్నాడు. ఏమి లక్షణము! రుద్రలక్షణములై ఉన్నదే. కళ్ళు మిరుమిట్లు పోతుఉన్నవి...అదిగో వస్తున్నాడు. ప్రక్కకు తప్పుకొందామురా. ఆ అవేశములో అతనికి మనమే ప్రథమ కబళమవుతామేమో!

(అశ్వశ్వామ ఒక ఖడ్గముతో ప్రవేశిస్తున్నాడు.)

అశ్వ: అయినది! అయినది! సరి! సరి! ...మామా! మామా! ...కృతవర్మా! కృతవర్మా! ...రా! ఇక్కడలేరు, మరచినాను, అక్కడ కొలుచుందాను. పోయి జాగ్రత్త చెప్పివస్తాను. (ముందుకు పోతున్నాడు)

కృప: (తెనుకనుండి మెల్లగా) చిరంజీవీ, అశ్వశ్వామా!

అశ్వ: (తెనుకకు తిరిగి) ఎవరది? వన్ను పిలిచినది!

కృప: నేను, నీమామను.

అశ్వ: మామా, కృతవర్మా! ఇక్కడనే ఉన్నావా? ఏమి చేస్తున్నా రిక్కడ? మిమ్మలి రెక్కడ ఉండమన్నాను! మీ రెక్కడనున్నారు?

కృప: ఏవు చాలాసేపటివరకు రాకపోలే, మాకు పనిలేకుండా
ఒకే కడలేర్చుననుకొని, వచ్చేకాము.

అశ్వ: లేను, మామా, ఇంకా ఆరంభము కాలేను. ఇదిగో
అవుతుంది.

కృప: నాయనా, అఖిలమెక్కడిదోయ్? ఎంత భయంకరముగా
ఉంది?

అశ్వ: ఇది కాలఖిలము! రుద్రఖిలము! శత్రుసంహారఖిలము.
నేను సంపాదించుకొన్నాను: భవాఽపియుడు నాకు
స్వయముగా తనచేతితో ఇచ్చినాడు. చూచినారా?
దీనికి తిరుగులేదు. (పశ్చు బిగిస్తూ) కరా! కరా! ఒక్కని
కూడా మిగలనివ్వను. మీరు పోండి నేను చెప్పిన
దగ్గర నిలుచోండి. ఎవరు వచ్చినాసరే, విన్నారా?
ఎంత పనికిమాలినవాడయినా సరే—తెలిసిందా? ఎంత
కౌశ్యమిదపడినా సరే, వదలకూడదు. దయ, దాక్షి
ణ్యము లేకుండా, పరా! పరా! నరకి పారజేయవలసి
నదే. ఇది శివాజ్ఞ; తప్పినాలో, మీప్రాణాలు మీవి
కొల్పు. పొండి, పొండి. నేనిదిగో పరివేశిస్తున్నాను.
జయ! జయ! మర, మర, శంకర, మహాదేవ!

(పోతున్నారు, తెర.)

రంగము గి.

[అశ్వత్థామ రక్తముతోతడిసిన అంగీతో సృత్యముచేస్తూ ప్రవేశిస్తున్నాడు. చేతితో ఖడ్గము. కృప, కృతవర్మలు ప్రక్కకు నిలుచున్నారు. కృష్ణుడు ముందుకు నిలిచి వేలు వూచుచున్నాడు |

అశ్వత్థామ.

ఈశ గిరీశ నరేశ పరేశ మ

హేశ చిరేశయధూషణ భో!

సాంబ సదాశివ శంభో శంకర

శరణం మే తవ చరణ యుగమ్.

జయ కైలాసనివాస శ్రమభగ-

ణాధీశ ధూమరాశ్చిత భో!

సాంబ సదాశివ శంభో శంకర

శరణం మే తవ చరణయుగమ్,

ఝణుతక ఝంటిణి ఝణుత క్కటతక

శబ్దైర్నటసి మహానట భో!

సాంబ సదాశివ శంభో శంకర

శరణం మే తవ చరణయుగమ్!

(నాట్యముచేస్తూ నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృత: ఆయిపోతున్నది, ఆచార్య, ఆయిపోతున్నది.

కృప: ఆ! చాలామట్టు కయి ఉంటుంది.

కృత: చూచినావా, ఆరూపము! అతి ఘోరముగా ఉన్నది.
చూడ శక్యము కాకున్నది.

(అశ్వత్థామ నాట్యముచేస్తూ ప్రవేశము.)

అశ్వత్థామ.

హరం త్రిపురభంజన మనంతకృతకంకణ-
మఖండదయ మంతరహితమ్
విరించి సురసంహతి పురందర విచిత్ర-
పదం తరుణచంద్ర మశుటమ్
పరం పదవిఖండితయమం భసితమండిత-
తనుం మదనవంచన పరమ్
చిరంతన మిమం ప్రణతపంచితనిధిం పరచి-
దంబరనటం హృది భజే.
ఆనంగపరిపంథిన మజం క్షీతిధురంధరమ-
లం కరుణాయంత మఖిలమ్
జ్వలంత మనలం దధత మంతకరిపుం సతత-
మింద్ర సురవండితపదమ్

ఉదంచ దరవిందకులబంధు శతబింబ రుచి-

సంహతి సుగంధి వపువమ్

పతంజలినులేం ప్రణవపంజరశుకం పరచి-

దంబరనటం హ్యుభజే. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృత: ఓహో! ఏమి, ఈ కాలరూపము!

కృప: కృతవర్మా, రుద్రుడు వానిలో ఆవేశించి ఉన్నాడు. వాని నడ్డుకొనడానికి బ్రహ్మనులకుకూడా సాధ్యముకాదు.

కృత: అదిగో, ధృష్టమ్యముని శిరములోనికి నుమికినాడు.

కృప: అయినది, వానిపని, అదిగో, తలలువీడి పారిపోతున్నార. వీరిని మనము వదలకూడదు. వదలుతే, మనలనుకూడా కడతేల్చివేస్తాడు. అనేకముమీద ఒడ్డుపై తేలియును. జాగ్రత్తగా కామకో.

(అశ్వత్థామ ధృష్టమ్యముని శవము విడుచుకొని ప్రవేశిస్తున్నాడు.)

అశ్వ: హిహిహిహి! ఏమిరా, ధృష్టమ్య! అయినదా, విపాకరు? అక్షుసన్యాసముచేసిన వారంద్రితల కోస్తావో! పశువా, (కాలితో తంతున్నాడు.) అట్లా చేయకూడదని నీతో చేప్పేవారే లేకపోయినాలో, అక్కడ? పశువులు. వాళ్ళేరీ? ఇప్పుడెక్కడ దాగున్నారురా, ఆపాండవులు. పద, నిన్ను చూపెట్టి, వాళ్ళనుకూడా సంహరము చేసేస్తాను! పద (పాడుతూ నాట్యంచేస్తూ)

అతిభీషణ కటుభాషణ యమకింకర పటలీ
కృతతాడన పరిపీడన మరణాగమ సమయే
ఉమయా సహ మమచేతసి యమకాసన నివసన్
శివ శంకర శివ శంకర హర మే హర దురితమ్.

త్రిపురాంతక త్రిదశేశ్వర గణనాయక శివ తే
శరణం భవ కృతసాగర ఫణికంకణ చరణమ్
వృషవాహన విషదూషణ పతితోద్ధర శరణమ్
శివ శంకర శివ శంకర హర మే హర దురితమ్.

(పోతున్నాడు.)

కృత: ఈ అవేశములో పాండవు లెదురుపడితే అయిందన్న
మాటే వారిపని.

కృప: పాండవు లిక్కడెక్కడా లేరులే.

కృత: బ్రతికిపోయినారు. ఎక్కడవుపోయినారు ?

కృప: కృష్ణుడు వారి నెక్కడో దూరముగా తీసుకొనిపోయి-
నాడు. శరణాగతవత్సలుడు. అతడు తనభర్త
కపాయము రానివ్వడు.

కృత: కొరవులందరున్ను కడలేరినారు. పోని, వారయినా
బ్రతుకని...అదిగో, వస్తున్నాడు. చేతిలో ఒక తల
పట్టుకొని ఉన్నాడు. ఏమి, అచార్య, అది భీముని తల
వలె ఉన్నది !

కృప: అది భీముని తలకాదు. ఉరుగో, అది ఉగ్రముగ్ధగా ఉన్నాడు.

(అశ్వశామ ఒకతల పట్టుకొని నాట్యముచేస్తున్నాడు.)

అశ్వశామ.

అభ్యుగర్వ ముద్విజృంభ కుంభి దంధదానవం
జితేన తస్య త్రివాకచారిణే విహారిణే
సుదృ క్షుదృ క్షుహృ చ్ఛయాపహరిణే విదారిణే
నమ శ్శివాయ సాంబశంకరాయ చంద్రమాళయే.

ధివాయ దివ్యచైధివాయ నాయనాగ్ని హృష్టహృ
ద్భవాయ ధూమశ్శృద్ధమర్ధరాయ విశ్వవర్ధినే
సమృద్ధి బుద్ధిమర్ధను ప్రమృద్ధ వందితాయతే
నమ శ్శివాయ సాంబ శంకరాయ చంద్రమాళయే.

ఆఖండితాండ చాహువంశ దండితోగ్ర దింధిమి
ప్రదింధిమి ధ్వని ప్రమోదితోగ్ర తాండవమ్
విధాయినే ధనాధినాథ సాధుసఖ్యదాయినే
నమ శ్శివాయ సాంబ శంకరాయ చంద్రమాళయే.

జయ, హర, హర, మహాదేవ, శంభో, శంకర!...అయినది! అయినది!
లయము! ప్రలయము! లయములోనే ఉంది సృష్టి; సృష్టి-
లోనే ఇమిడిఉంది లయము! ఈమధ్య నున్నదంతా భగవద్గీత!
ఆ లయరీతిలో నే నొక సాధనము; ఈశ్వరప్రీతి సంపాదించు

కొన్న సాధనము నేను. ఇది అన్నదమ్మల పోరాటము! సర్వ నాశనము! ఈ భరతఖండ మొక రుద్రభూమి అయింది! భారత సంగ్రామము ముగిసింది! బ్రహ్మకు తిరిగి పనికిలిగింది. సృష్టిచు కోవ, క్రొత్త సృష్టి! ఈ సంగ్రామాన్ని శేషముతో నూతన జ్యోతిని వెలిగించు! ఈలోగా ఈ స్మృతానవాటికలో అడుక్కోండి! భూత, ప్రేత కీచములారా, రండి! శాకిని, ధాకిని, గణములారా! తొక్కిండి, చింనులు తొక్కిండి! భృంగిటి, మృగైల వాయిండు. తుంబురునారసులారా! వీణ శ్రుతి సుకొని పాడండి! ఇదిగో శివతాండవము!!

ధిం ధిం తక తక — ధిం ధిం తక తక — ధిం.

ధిం తకతక — ధిం తకతక — ధిం తకతక — ధిం.

ధింకిటతకధిం — ధింకిటతకధిం — ధింకిటతక ధిం — ధిం.

ర్షుణుతక ర్షుంఠిణి ర్షుణుత క్కిటతక ధింధింతకతక — ధిం.

(నృత్యము చేసుకొంటూ నిష్క్రమిస్తాడు.)

కృప: కృతవర్మా, ఇప్పుడశ్వశామను మాట్లాడించి లాభము లేదు. కొంతసేపటికి స్థిమితపడుతాడు. అప్పటివరకు అతనికి చేరువగా పోవూడదు. దూరమునుంచే అనుసరిం-
తాము, పద.

(పోతారు. తెర.)

రంగము ౬.

[యుద్ధభూమి. సుయోధనుడు పడిఉన్నాడు. కృప, కృతవర్మ, అశ్వత్థామలు ప్రవేశిస్తారు. అశ్వత్థామ ఎడమచేతిలో ఒక తల, కుడిచేతిలో కత్తి.]

అశ్వ: అరుగో, అరుణోదయ వపుతున్నది, మామా! నడు, వేగమునడు! (సుయోధనుని సమీపిస్తాడు. అతనిమీద కంగి) కుహరాజా! ఇదిగో! నేను. అశ్వత్థామను. చూడు! ఏబుగము తీర్చుకొన్నాను సుమా.

సుయో: (లోతుతుకతో) ఆ! తమ్ముడూ!...వచ్చినావా?... ఏ...దీ...భీ...ము...ని తల?

అశ్వ: ఇదిగో చూడు. (తలను చూపిస్తున్నాడు.)

సుయో: ఆ!...బా...గుం...ది!...(చిరునవ్వుతో) న...వ్వ...దేం?...ఏ...వ...రు...రా. కాశ్వతము? భీ...మా?

అశ్వ: అన్నా! సంతోషమయిందా?

సుయో: ఆ! ఇ...గో, అం...తా...

అశ్వ: ఆ! అయింది. ఒక్క పురుగునుకూడా మిగుల్చలేదు.

కృప: (సుయోధనుని నాడి పట్టిచూచి) అశ్వశ్వామా. ఈతని పని కూడా అయింది. చూచినావా, నిలువుగుడ్డు పడినవి.

సుయో: త...మ్ము...ఉఁ! (కొగిలించుకొనిమ్మని చేతులెత్తబోతున్నాడు. అశ్వశ్వామకూడా కొగిలించు కొనడానికి దగ్గరగా చేరుతున్నాడు. కృపు డశ్వశ్వామను ఎడముగా లాగేస్తున్నాడు.)

కృప: వద్దు, చిరంజీవీ! తుదిపట్టు, అది. తరునాత విడిపించు కొనడము కష్టము. బ్రతికి ఉండి, నిన్నుపట్టి పంతము సాధించుకొన్నాడు. కన్నులు మూస్తూకూడా నిన్ను తన పట్టులో ఇరికించుకొంటాడు.

అశ్వ: (మొగముమీద మొగముంచి) సరా!...అన్నా! ఈతలను కసితీరా ఒక సారి తన్నుకొవూ?

కృప: రావోయ్, పిచ్చివాడా! తంతాడో, తన్నుకొంటాడో! ఏకు నిజముగా మతిపోయినది. (నవ్వుతూ) ఈ తల భీముని దనుకొన్నావేమో. అది మాయతల, మట్టితల, పాండవులను చంపినాననే అనుకొంటున్నావు కాబోలు. వాళ్లు ఏకు చిక్కేవాళ్ళే? కృష్ణుని ప్రాపులలో సురక్షితముగా ఉన్నారు.

అశ్వ: అఁ! హఁ! నిజమే?...నిజమే! ఇది భీముని

తలకొమా! (చూస్తున్నాడు) ఛీ, కాదు. (పారవేస్తున్నాడు) అప్పుడెందుకు చెప్పినావుకావు?...దోహము! దోహము!...పాండవులను నేనయి బ్రతికి ఉండినట్లును. ఇదిగో జగద్భంసకౌశ్రము. బ్రహ్మశిరము, వదిలేస్తున్నాను.

కృప: అఁ! అఁ! వద్దు, నాయనా, వద్దు! వదిల వద్దు!

అశ్వ: నివృత్తాశ్వశూరము, మామా, అశ్వశూరము. ఇదిగో వదిలేశాను.

అపాండవము; మామా, అపాండవము.

(తెర.)

అచ్చ

లేక

కాపువలపు

[క్రిత్యయ్య కాపుకట్ట. తోటలో కూర్చున్నాడు.
అచ్చి కాపుపడచు దగ్గర పాలములో కలుపులేస్తున్నది.]

(పాడుతున్నది.)—

చందమామా - ఓ

అందమైన - మోమేది - చందమామ - యీ

కందేల - వచ్చెనోయి - చందమామ - ఆ

కుందేటి - దాళేల - చందమామ - ఓ

జెంతుకిట్లా - తిరుగుతావు - చందమామ - యీ

కుందేల - నోయివీకు - చందమామ - సువ్వు

కుందేల - పడతావు - చందమామ - ఆ

సంజెయేళ - వొస్తావ - చందమామ - నా

ముందట నిల - బడతావ - చందమామ - మన

మందరము - బువ్వతీందాం - చందమామ - సువ్వు

తొందర పడ - తావేమి - చందమామ - మచ్చి
 కింద నాడు - కొందామ - చందమామ - మసం
 చింనులు - తొక్కుదామ - చందమామ - జింకి -
 కంను పెంచు - కొందామ - చందమామ - చాని
 అందాలు - చూదామ - చందమామ - నీ
 చందాలు - మార్చవోయి - చందమామ - నా
 దొందము - కుంనువోయి - చందమామ - ను-
 వ్వందే నిల - బడవోయి - చందమామ - ఇచ్చి
 సందే హి - స్తావేమి - చందమామ - నే
 సందగి తె - గానటరా - చందమామ - నా
 అందాని - కేమాయె - చందమామ - నే
 సక్కుని - సుక్కుమర - చందమామ - మన
 మొక్కసోట - సుందాము - చందమామ - నా
 వన్నెల నా - యపనై తె - చందమామ - నే
 వేన్నెల - నాయురాల - చందమామ.

కీర్తన: (ని మునున్నాడు)

పచ్చి చూ - జరాచె - తుమ్మెద - నీ
 యెచ్చెమి - టంటాను - తుమ్మెద.
 పచ్చిక - బయటన - తుమ్మెద - నీ
 వొచ్చి యిట - వాలవే - తుమ్మెద.

అచ్చి - కావులపు

3

మచ్చుకొ - క్కపాట - తుమ్మెద - నే
 మెచ్చు కొం - టాగుదే - తుమ్మెద.
 అచ్చంగ - నామిద - తుమ్మెద - మన
 సాచ్చి వు - న్నాదటే - తుమ్మెద.
 అచ్చమై - నలేనె - తుమ్మెద - నే
 నిచ్చు కొం - టాసురే - తుమ్మెద.
 పచ్చని - చీరలే - తుమ్మెద - నే
 తెచ్చియి - స్తాసురే - తుమ్మెద.
 విచ్చి వు - న్నపూలు - తుమ్మెద - నీ
 కిచ్చు కొం - టాసురే - తుమ్మెద.
 వచ్చి చూ - డకపోతే - తుమ్మెద - వనసు
 చిచ్చున - పెడతావు - తుమ్మెద.
 ఎచ్చట - వున్నావె - తుమ్మెద - నాప
 పిచ్చిపడు - తున్నాది - తుమ్మెద.
 పెచ్చుపెరి - గిపోతే - తుమ్మెద - కలలు
 అచ్చి వొ - స్తుందిసుమి - తుమ్మెద.

అచ్చి: ఏంటి, పిల్లాడా, నీవాడ పాడుతున్నదీ !

క్కి: నువ్వు పాడుతున్నదేంటి, పిల్లా?

అచ్చి: నాను సంవహుపాట పాడుకొంటున్నా .

కిత్త: నాను తుమ్మెదపాట పాడుకొంటున్నా.

అచ్చి: ఏ కుండబట్ట దేంటి ? నా శేరించు కత్తుతావు ?

కిత్త: ఏ కుండబట్ట దేంటి ? నన్నెంచుకు పిలుస్తావు ?

అచ్చి: ఏ న్నోరు పిలిసినారరా, నాను పాడుకొంటా వుంటే ?

కిత్త: ఏ న్నోరు పిలిసినారే, నా తుమ్మెదని పిలుసుకొంటా వుంటే ?

అచ్చి: మా వోళ్లతో సెస్తా నూడు.

కిత్త: సెప్పకో ! ఆ క్లెమిసేత్రాదురే.

అచ్చి: ఏ తో చాలిసేస్తారు.

కిత్త: వొలుసుకోవరే. వొలుస్తే ఆళ్లకే మచ్చొస్తరా ?

అచ్చి: ఆప్తేవకు పోతాది ? యాడనే వుంటాది. తిన్నోలస్తే కిస్తయ్యేవకు పోతాడో !

కిత్త: యాడకుపోతాడు ? అచ్చికొడనే సచ్చిపోతాడు.

అచ్చి: సాల్లే ఏ యాసికాలు. యెప్పచూ ఆలాంటి మాట లాడబోక. ఆలాంటి పాటలు పాడిబోక. ఏకు నాకు మాటొస్తాది. యిద్దరికీ కులం తప్పేస్తారు.

కీర్త: కులానికి మనం తప్పెయ్యలేమా ?

అచ్చి: తప్పేసి మనమేదకు పోవాల ?

కీర్త: వో! రంగం నెగిసిపోదామలే.

అచ్చి: సాలు సాలు, వోరయినా యినిపోతారు.

కీర్త: అచ్చీ! అచ్చీ! యంతపెద్దనక్కో! వొరడునక్క!!

అచ్చి: వోలక్కో!! (కీర్తయ్యను కాగిలించుకొంటున్నది.)

కీర్త: బయం నేనులే, బయం నేను. కీర్తయ్యంటే ఏకేం బయం?

అచ్చి: (వదల్చుకొని) యాదీ, నక్కన్నావు? యాదా నేదే!

కీర్త: ఏతాత నేమా, వొరడునక్క! అడుగడుగో వొ-
గ్గున్నాడు!

అచ్చి: ఓయబ్బో! యేం దారి?

కీర్త: మనల్ని చూసినాడో యాంటో?

అచ్చి: (చూచి) చూడనేనులే. గుడ్డోడు. యాంటో పోతు-
న్నాడు.

కీర్త: అచ్చీ, ఏకొన్ని పాటలూస్తాయో! నాకోటి నెప్పూ?

అచ్చి: నెస్తానుగాని, ఏకొచ్చినపాట నాకు నెస్తావా?

కీర్త: సెప్తానులే, నువ్వు ముందర సెప్ప.

అచ్చి: యి నయితే - (పాడుకున్నది.)

సిరిసిరి మువ్వా - సిరి

గంటలతో మోగటి - సిరిసిరిమువ్వు - యీ

ఆనంతపురంలోను ,, - కానా

అల్లర పెట్టివాణె ,, - ఆ

పెనుగొండ సీమలోను ,, - యంతో

పెంకతనం సేసినాణె ,, - ఆ

యిందూపురములోన ,, - యెవ్వో

యింతలు సేసినాణె ,, - అల్ల

పెన్నోబలములోన ,, - ఏ

పెగ్గంత నూపినాణె ,, - ఆ

కదిరి పరుసలోన ,, - నువ్వు

బ్రదురులేక వొడిరినాణె ,, - అయ్యో

కల్యాణగుర్గాన ,, - నా

కొలుజారి పోనాణె ,,

కీర్త: యీ పాటబాగు నేను. ఒక్క-సోట నిలచడనేనో, ఏ సిరిసిరిమువ్వు.

అచ్చి: అది నా సిరిసిరిమువ్వుకాదు, ఏది. పోనలే, మరొక్క-- పాట సెప్పుతా నిను.

కిత్త: పెప్ప.

అచ్చి: కిచకిచ మంటూ - కిలకిల మంటూ
కేగుతు తుప్పుతు - కింకికి మీదికి
గిరిగిరి కరుగుతు - గెంతులువేస్తూ
పిచికా పిచికీ - ఉండేవి.

కిత్త: బలే, బలే, అచ్చంగా అచ్చి, కిత్తయ్యా! కానీ, కానీ!

అచ్చి: పిచిక మృక్కడ - కిచకిచమంటే
పిచికయ్యక్కడ - కిచకిచమంటూ
యింత యింతగా - యెంబడించుతూ
యిచ్చలయిడిగా - తిరిగేవి.

కిత్త: వవ్వా! వవ్వా! యాడ నేర్చినావోగాని యిసస్క-
గుంది. పెవుల తుప్పుదిలిపోయింది.

అచ్చి: పాటనే, యాదీ ఏపాట?

కిత్త: నా కొక్కటి రాజే!

అచ్చి: దొంగమాటలు. కిత్తయ్యకి పాటలు రాకపోడ
మేంటి? నాసేత పాడించుకొని, నవ్వు పాడెంటావా?
నాకు కోపమొత్తాది నూడు.

కిత్త: ఒయ్యబ్బా, ఏకోపం! కొప్పటిలే ఏక్కియ్యండగలదా?
నేన్నకో, నెస్తాను. (పాడుతున్నాడు)
"ఓంబలో కిత్తయ్య"

అచ్చి: కిత్తయ్యేటి? రూత్, యీపాట నాకొస్తా.

కిత్త: యిను, యెంత మంచిపాటనుకొన్నావో!

“హోటలో కిత్తయ్య - మోటలోలుకుంటే”—

అచ్చి: మోటలోలుకే!

కిత్త: నువ్వు నేర్చుకుంటానన్నావే! మరి నాయెనక పాడవా?

అచ్చి: అంతా పాడు. బాగుంటే నేర్చుకొంటాను.

కిత్త: అయితే యిను.—

“హోటలో కిత్తయ్య - మోటలోలుకుంటే—

అచ్చి యెనకనుంచి - వస్తాది,

చచ్చి తెస్తాది - తిని - పిస్తాది.”

అచ్చి: వో, సాబరే. నీ మొవనికి తినిపించాలూడాను.

కిత్త: (పాడుతున్నాడు)

“నాను పాడంగానె - తాను పాడకుంటే

కిత్తయ్యకి కోప - మొస్తాది

అచ్చి నొస్తాది - కొట్ట - వస్తాది.”

అచ్చి: (కొట్టవస్తూ) కొడతానా, కొట్టినూస్తానా? నా లింకి

పాట, పాడినావంటే నూ డేమిసేస్తావో!

కిత్త: (ఎడము గాపోతూ)

“కొట్టవొచ్చేయేళ - కూడదీసుకొంటే

అచ్చి నన్ను నూచి - మెస్తాది

దయ-వొస్తాది - ము - దిస్తాది.”

(ముగ్ధు టెట్టుకొంటున్నాడు)

అచ్చి: (పలుకుతో) కిత్తయ్యకి పదం కట్టడంకూడా వొస్తాడే!
యాడనేప్పినావు, మామా, పదం కట్టడం?

కిత్త: అప్పుయ్యకాత్తరం గుడివివాను, అప్పుయ్యకాత్తరం. నా
నెంత సమవుకొన్నోడి ననుకొన్నావో!

అచ్చి: కాత్తరం ఏకోరు పెప్పినావో!

కిత్త: కాత్తలయ్యారు నేడూ, పంచాంగమయ్యారు? ఆయన
నీసువుణ్ణి, వాను.

అచ్చి: ఏకు పంచాంగం పెప్పడంకూడా వొస్తాడా, మామా?

కిత్త: వో! ఏ పంచాంగం యినిపించనా!

అచ్చి: నా పంచాంగం మాటకేం? ఏ పంచాంగం పెప్పకో,
కూదాము!

కిత్త: పెప్పనా? యింటావో, యినవో?

అచ్చి: యింటానులే, పెప్ప.

కిత్త: పాటలో పెప్పనా! మాటలో పెప్పనా?

అచ్చి: పాటొస్తే. మాటలోనే పెప్ప.

కిత్త: ఆ చెయ్యగా వుంటే మాటలో పెప్పనా? అచ్చిని
నూనే సచ్చికోడిక్కూడా కియ్యగ్గం వుండొంది.

"అచ్చి నాలో కూడా - వొస్తాది - వచ్చి
అచ్చిక్క - బచ్చిక్క - నేస్తాది."

అచ్చి: కా! యిదా, పంచాంగమంటే!

కిత్త: మరే టనుకొన్నావు! ఇదే కాస్తూయ్యోయ నాకు
పెప్పంది.

అచ్చి: యీపంచాంగం నాకొద్ద.

కిత్త: "కర్ణయిప్పి నన్ను - నూస్తాది - నా
వొట్ల ముల్లమని - నేస్తాది."

అచ్చి: సాలు మామో, పంచాంగం. యింకానుకో. ఒక
రిక్కెత్తిపోతాఉంది.

కిత్త: "మరికిపోతూ నేర - వొస్తాది - నా
తలలోకి తక్కు యె - నేస్తాది."

అచ్చి: అయ్యో, మా తాత యీదారినే వొస్తున్నాడు. పన్నె
నూనే కట్టెతిరిగేస్తాడు. పారిపో, పారిపో.

- కిత్త: నూసినానులే. ఇదిగో అచ్చి, ఒక్క మాట.
- అచ్చి: యేంటది!
- కిత్త: మనం మళ్ళీ యెప్పుడు కలుసుకోడం?
- అచ్చి: (స్వీట్) మన పెళ్ళిప్రజ్జే. మావోళ్ల నొప్పించుకో.
- కిత్త: మరి మీవోళ్లొప్పుకొంటారా?
- అచ్చి: పంచాంగం నడిచినోడివి నీకు తెలకుండా వుంటాదా!
- కిత్త: నా పంచాంగం, నీ పంచాంగం తెలుస్తాదిగాని, మీ వోళ్ల పంచాంగం నా కలా తెలుస్తాది!
- అచ్చి: అయ్యోరికి దచ్చినిస్తే మనక్కావాలవిన పంచాంగం నెప్పమా! మావోళ్ళక్కూడా యిచ్చుకొంటే, అళ్ళే నెస్తారు.
- కిత్త: మరి నీపంచాంగం నెప్పదానికి నాకు దచ్చివస్తాదా, రాదా! ఆ దాళ్ళ కిచ్చేసి, నువ్వే వొప్పించు.
- అచ్చి: నూసుకొందామునే. పొవ్వోయింది. నాను పోతాను. మావోళ్ళు మంచోళ్ళు కూరు. మన నెంఱి తెలుస్తే యెముక లింగ్గొడితారు.
- కిత్త: మరి నీమనసేటో నెప్పినావుకావు.
- అచ్చి: నీ మనుసే నా మనుసు.

కీర్త: ఆయితే వెను. తూర్పు తెల్లారేసరికి తుంగబద్ర
 పేరుకొందాం.

అచ్చి: పద. బియ్యటమేకానీ. (పాడుకొంటూపోతారు)

అదిరా - నా - గుండి - బెదర - మధుర - బె - న్నెలలోన
 నిగురకు - మారమైతిని - గదర - చెల్ - మోహనరంగ - నిమగ్న -
 కనుల - కా - టుకబెట్టి - కడవ - చిం - కను బెట్టి
 కన్నులే - కడవ నిండెను - గదర - చెల్ - మోహనరంగ - కన్నులే
 మంచిబిల్ల - బావికాడ - మల్లెపూ - ల - తెప్పకట్టి
 తెప్పమీ - ద - తేలిపోదాం - పదరా - చెల్ - మోహనరంగ -
 తెప్పమీద.

(పోతారు)

తెర.

రంగము ౨.

(తుంగభద్రాతీరము. గుడిసెముందు చెట్టుకింద. అచ్చి, కిత్తయ్య.)

కిత్త: అచ్చీ, అవుల్ని దూడల్ని వొదిలినావా, మేతకి?

అచ్చి: వొదిల్చా ; రా, కూళో కూడు తిందాం.

(కంచం పెట్టుకొని యిద్దరున్న కూర్చుంటున్నారు.)

కిత్త: ఏమచ్చీ, నంచుకోదాని కేమీ సెయ్యనేదే!

అచ్చి: యిదిగో, యీ మీగడ నంచుకో.

కిత్త: నానికి సురుమన్న ప్టేమీ లేకపోలే యెలా?

అచ్చి: చెంప సురుమనాల. మీగడ తినమంటే యేం తీపి దిగేసింది.

కిత్త: యెప్పుడూ మీగడే! యెప్పుడూ పాలే! యెప్పుడూ జున్నే! యిసుగెత్తి పోతున్నాది.

అచ్చి: ఏ యచ్చికూడా యిసుగెత్తి పోతున్నా నేమో!

కిత్త: అచ్చేల యిసుగెత్తుతాది! అయిటయిటికీ గుచ్చి మారిపోతావుంటాది నాయచ్చి. నేరదీసిందంటే తీపి; కసిరిందంటే కారం; వూరుమంటే వుప్పు; దూరం పోయిందంటే

పుల్ల; సికాకుపడితే నేను;—అన్నీ కలుస్తేనే అచ్చి.
నేకపోతే మొగం మొత్తిపోదూ?

అచ్చి: అయితే. ఏమీ తీపి యిసుగై తిందన్నమాటే. కారమే
కావాలగదా?

కిత్త: తీపి తరవాత కారం; కారం తరవాత తీపి. యెలుకురు
పోతే నీకటి; నీకటిపోతే యెలుకురు వొస్తుండవూ!

అచ్చి: నాకెప్పుడూ తీపే కావాలి. యెప్పుడూ యెలుకురే
కావాలి. నీకటొస్తే దిగులేస్తాది.

కిత్త: నా మంచగా ఏకేటి దిగులు?

అచ్చి: దిగులేనమ్మా! ఏమాట లింటావుంటే, అజేబో ఆగ్గాలు
తెగులుతా వుంటాయి, నా మనుసుకి. నాను దినాము
కలలే. కేతిరి నిద్రపోట్టడం లేదు.

కిత్త: యేం కల లాచ్చినాయి?

అచ్చి: అదోహో నల్లగున్నాడు. మనసుడిసెలో దూరినాడు.
పొందం కింద పొంచున్నాడంట. మనమాటలన్నీ యి-
న్నాడంట. అమ్మా! అది తల్పుకొంటే వొళ్ళు జల్లు
మంటున్నాది.

కిత్త: అదేమి పేసినాడేటి?

అచ్చి: మంచం కిందినుంచి మెల్లిగా వస్తావుంటే, తుళ్ళిపడి ఏగొంతుక గట్టిగా పట్టుకొన్నాను. (మెడ కాగిలిచుకొంటున్నది.) ను వ్యక్తిరీతికి రయినావు. 'వొదులు, వొదులు' అని నన్నుడిపించుకొని దూరంగా పోనావు. తరవాత నాకు నువ్వు కనబడమే నేను అడు నన్ను "నదు, నదు" అని గొంతుక పోయినాడు. అబ్బా మామా, నాకు బయమేస్తున్నాది.

క్రి.శ్ర: ఓన్ యెరిదానా, నానుండగా ఏకేం బయం? రా, బువ్వతిను. యేటిగట్టుకు పోయి అవుల్లితోలుకొత్తాము. మాడు, మనలక్కొచ్చు నేడో, రేపో యీనలాది సుమా. నాను పెప్పినాను మాడు, అది కోడెమాడ నేస్తాది.

అచ్చి: నేను, నేను, అవుమానే నే యేస్తాది. ఏకేటి తెలుస్తాది, యీనడం సంగతి! మొగోడివిగనక మొగమాడంటావు.

క్రి.శ్ర: పంచెమా, మరి?

అచ్చి: ఆ, పంచెమే.

క్రి.శ్ర: యేం పంచెం, సెప్ప.

అచ్చి: కోడె మాడనేస్తే ఏది; పెయ్యమాడనేస్తే మనది.

క్రి.శ్ర: యెంతగడుసుది! నా నొప్పకొను. మరొక్కపంచెం సెప్ప.

అచ్చి: పెయ్యదూడనేస్తే, గుడిపెలో పవంతా ఏది. కోడిమావ
నేస్తే బయటిపవంతా నాది.

కిత్త: అబ్బో, నాయచ్చీ! నన్నాడదాన్ని నేస్తావో! నువ్వు
మొగోడివయి పెద్దరికాలు నేస్తావో! కావరే, వొప్ప-
కొన్నా.

అచ్చి: మామా, మామా, అనుగో యేటిమించి పడవొస్తున్నాది.
యెప్పుమా యిదిక్కు పడవరానేదే! అల్లోల్లో!

కిత్త: ఓల్లో, అల్లదారి వాళ్లుపోతావున్నారు. మనకేల!

అచ్చి: మనకోస మెరయివా రా నేనుగదా!

కిత్త: మనకోస మెవొస్తారు? మనమీడనున్నట్టు ఓరికీ తెలగులే.

అచ్చి: అల్లెంతసక్కంగా పాడరున్నాకో! మామా. ఏకా-
పాటలేమేనా వొత్తాయా?

కిత్త: నాపాటల లచ్చి! యేం, నువ్వాపాటలు నేర్చుకొంటావా?

అచ్చి: యాదీ, వొక్క-పాట నెప్పు, నూదాము!

కిత్త: నేర్చుకో మడి. —

పొంగుతాదీ - జీవం - కుంగుతాదీ,

పొంగు కుంగు - పనియేముంది

తొంగున్నోడికి - తొరయేముంది

కుంగి నోడే - కొస కేలాగో

వొంగుకాడని - పోలుకుకోండి పొంగు.

కింది కల్లారీ - మల్లీ - మిదికల్లాలి

కిందూ మీదూ - ఊగులాటనె

అంద మంతా - అణగి ఉంది

కిందని కించ - పడకండి, మరి

మీదని మిడిసి - పడకండన్నా. పొంగు.

అచ్చి: యెర్రీ యేదాంతం. యాడ నేర్పినావు, మామా.
యీపాట !

కి.శ. సిన్నప్పుడు కిట్టమీద తిరిగినాను. అకిట్టయేణుమ్మ తల్లి
పేరే మాయమ్మ నాకెట్టింది.

అచ్చి: పాటబాగుంది కుమా. యాదీ మరొక్కటి !

కి.శ. (పాడుతున్నాడు)

యెత్తర తెరసాప - వోడమిది సిన్నవోడ... యెత్తర

కోల కట్టిపెట్టరయ్య - వోలపాట పాడరయ్య

యేలరయ్య అతిపొతా - వింక కూసుమండుదాము...యెత్తర

రింగిణీలు కట్టరయ్య - రేవుకు మొగ మెట్టరయ్య

లంగరెత్తు కోవివుండి - గంగమ్మకి దగ్గమెట్టి... యెత్తర

బాయిచక్క-గుందిరయ్య - హాయిగ పోతుందిరయ్య
 తోయగ నక్కరలేను - తొందరగా నడుస్తాది... యెత్తెర
 ఎదరలేను దెదరలేను - సమసుగానే పోతున్నాది
 అనుసుచూచి కొయ్యనిలిపి - అంజాలు లాగిపట్టి... యెత్తెర
 గారి నిండుకోని వుంది - కదిలిపోతున్నాది నావ
 యేల నూస్తూవురుకొంటా - తెర్రమొగ మేసుకోని...యెత్తెర
 చూపి సక్కినై సనావ - సొంపులు గులికేటినావ
 వోడవ ర్తకానికి సా - రాజ్యానికేళ్ళనావ... యెత్తెర

అచ్చి: కాబాసు! వోరుకట్టినావో, యీ పదం? యెత్తెర
 నక్కగుందో!

కెత్తె: మా పదవమీ దొకయ్యో రుండేవోదులే. కేరు వున్నా-
 పోనాను. ఇది! ఇది! నారాణప్పయ్యో రాయనోనీ.
 నూడ్డానికెమీ తెలన ట్టుండేవోదుగాని, యాడ కట్టేనే
 వోడ్డో! పదాలంటే పదాలుకొవు. ఇ అయ్యోని
 కడుపు నిం...డా పదోలే.

అచ్చి: యాదీ, అయ్యోరి పదం, మరొక్కటి?

కెత్తె: రా, పాడుకొంటా పోదాం: నువ్వుపాడు.—

దజ్జారే - దజ్జాలు

మ తుంగ - బద్రిమ్మ - దజ్జాలు

నిండువయతోనేరె - దణ్ణాలు

మాతుంగ - బ్రదమ్మ - దణ్ణాలు

పొంగి పొ - ర్తి రాయే - దణ్ణాలు

మనసు - పొంగింపరావమ్మ - దణ్ణాలు

పాయ - పాయలై - రావమ్మ - దణ్ణాలు

పాడి - పంటల నివ్వజే - దణ్ణాలు

నిను నమ్మకొన్నామె - దణ్ణాలు

తల్లి - దీదయ - చూపజే - దణ్ణాలు.

(పోతాను)

తెర.

రంగము 3.

[రంగములో ఒక్కఁడు. కత్తయ్య గుడిసె, గుడిసెలో అచ్చి. ఇద్దరు పడవవాళ్లు ప్రవేశము.]

ఒకఁడు: వోరయ్యో, గుడిసెలో?

(అచ్చి కలుపుతీసి ప్రవేశిస్తున్నది.)

అచ్చి: వోరదీ? వోరుమీరు?

రెండో: మేటిలో పడవ మెరకక్కిపోనాది. తొయ్యాలంటే యీబులేకండావుంది. యాడ నేమియినా మొగో-
ళ్లున్నారా?

అచ్చి: మాయంటోడు పశువులంట పోనాడు. మరోరూసేను.

ఒకఁడు: యెంతసేపవుతానో, వొచ్చేసరికి?

అచ్చి: అలబాద్దేళ్లుతాది. మద్దేన్ను వింటికిరాడు. నానే కూడొట్టుకపోతా.

రెండో: అయితే, రయప్పచ్చింబాకా యాడనే వుండాల గావాల.

అచ్చి: అక్కర్లేను, పొండి. అరుగునుగో లొండకొడ ముట్రి-
సెట్టు నేమా? అడనుంటాడు. పిలుసే వొసాడు.

ఒకడు: మాము నడవలేము. ఎండబడి పోనాము.-పిల్లా,
దాగానికి రెట్టిట్లు సిక్కుతాయా?

అచ్చి: దానికేం బాగ్గం? (లోపలికి పోతున్నది.)

రెండో: వారే, యెంతసక్కుగుందిరా, యిది? యీడనేలుందో?
సుట్టుపక్క లేదా కొంపే కనబడదే!

ఒకడు: యేమిలో, దీనిమీద కన్నేసినావా, యేటి? ఏక్కా--
వాలా, నెప్పు.

రెండో: మరి సాయం నేస్తావా?

ఒకడు: అచెంత పనిలే.

రెండో: దానిమొగు డెలాంటోడో! అడిగ్గానా కనబడి నా-
మంటే, సిక్కులో బడతామే!

ఒకడు: అవూసు ఏకేల? వుండు. అమగో వొస్తున్నాది.

(అచ్చి ప్రవేశము.)

అచ్చి: యిగుగో, దాగం పుచ్చుకోండి. (ఇస్తున్నది.)

ఒకడు: అహాహా, పానాలు లేసాచ్చినాయి. మజ్జగలేట, మా
బాగుంది! తాగురా నువ్వుకూడా.

రెండో: యేదీ? (అచ్చిపోస్తున్నది.)

అచ్చి: యేమన్నా, యింకా పోయ్యనా?

రెండో: మరొప్పు, మరొప్పు. కడుపు నిండిపోనాది.

అచ్చి: యావూరన్నా మీది?

ఒకడు: మాది కానా కానా దూరం రాజ్యం.

అచ్చి: యెంతదూర ముంటాడో?

రెండో: ఓయబ్బో! కానా కానా దూరం.

అచ్చి: ఇటేడ పోతున్నారో?

ఒకడు: కానా కానా దూరం.

అచ్చి: అంటే యావూరో?

రెండో: జెజనాదావల బందరు పోవాల.

అచ్చి: ఆ బందరీపకు పదిపరువు లుండీనా?

ఒకడు: (నవ్వుతూ) ఎయ్యిపరువు లుంటాది. ఏకేం కూడాలనుందా?

అచ్చి: నాకేల? మాయింట్లో దొకనాడు అవూరికేగు సిప్పితే యాదికొచ్చి అడిగినాను.

రెండో: మాయింట్లోడి కేరటి, పిల్లా?

అచ్చి: (సిగ్గుతో ఊరుకొంటున్నది.)

ఒకడు: అయ్యో, అదే టలా సిగ్గుడతావు?

అచ్చి: మాము మాయింటోడి పేరు చెప్పము.

రండో: వోరే, మామంచి పిల్లరా; అలావుండాల అబ్బమగ-
లంటే. అయితే, పిల్లా, యీడనొచ్చి వున్నారేటి?
సుట్టపక్క లాన్నారానేరే! ఏకు బయం నేదూ?

అచ్చి: నాకిత్తయ్యంటే నాకేటి బయం?

ఒకడు: ఓహో, అదా ఏయింటోడి పేరు?

అచ్చి: (స్నిగ్ధో ఊరుకొంటున్నది.)

ఒకడు: (గ్రామము వచ్చినట్లు నటిస్తూ) ఏటేటి? కిత్తయ్యా?
అడిపే రజేగదంటా? నెప్పినాడు?

రండో: అవును, పాప మీపాటి కేమయింటాడో! బతకొచ్చును,

అచ్చి: (భయముతో) వోరన్నా? యేం టంటాన్నావు?

ఒకడు: పాపం, మేముస్తావుంటే, నట్టేట్లో కిందా మీదా
మునుగుతున్నాడు. పడవ బిడీని గడిపి, ఏట్లోకి నుమికి
లోని కక్కించినాము. కొనూపిరితో వున్నాడు. అడిని
తీసుకపోయి యేటావల వూరిచావిడిలో యేసినాము.
కడుపుమీదేసి నోక్కినాము. శానానీళ్లు బయటి కొచ్చేసి
నాయి. కొంచెం కట్లు శైరిచినాడు. పేరడుగులే 'కి-'
అని మరి చెప్పనేకపోయినాడు. ఏవూరేదంటే యీ
పక్కకి కళ్ళుతిప్పి, వూరుకొన్నాడు.

అచ్చి: అం! అం! నా కిత్తయ్య; నాకిత్తయ్య! నాకొంప
ముంచేసివాడూ? అన్నా, నిజంగా నాకిత్తయ్యనా?

రెండో: ఏకిత్తయ్యో, యాకిత్తయ్యో, మాకెట్లా తెలుస్తాది.

అచ్చి: నూనూ, సామనసాయగా వుంటాడు గందా?

ఒకడు: అవును, కొంచెమలాగే వుంటాడు.

అచ్చి: నూనూగు మీపాలుంటాయిగందా?

రెండో: అవునవును. తుమ్మెదలలాగ న...ల్లగున్నాయి.

అచ్చి: నూన స...క్కని మొనముగందా?

ఒకడు: అసక్కదనం ఏకే తెలియాల.

అచ్చి: ఏకంటా కసింత పాడుగుంటాడుగందా?

ఒకడు: కొంచెం నాయెత్తే.

అచ్చి: దండలు తిరిగుంటాయి

రెండో: వో! మంచి బలంకలోడే. అందుకాలే అంతసేపు బిల్ల
యాడినాడు. పాప మాఖరి కలిసిపోనాడు. యేం
సేస్తాడు?

అచ్చి: నాకిత్తయ్యలా ఏటిలోకి దిగడే! నామీ దొడ్డనుకొ
న్నాడే, దిగనని!

ఒకడు: ఆవు ఏటిలో దిగొడ్డాగంట. దానికోసం అడున్న దిగినాడు.

అచ్చి: అన్నా! అన్నా! నూడు! నాకిశ్తయ్యకే మడిబుగ్గ - మద్దెని పుట్టుమచ్చు నూసినావా!

ఒకడో: ఆయ్యో, పాపం దీని మొగుడేనురా!

అచ్చి: పుట్టు మచ్చుందీ! నాకిశ్తయ్యే! నాకిశ్తయ్యే! మామాయి, మామా! నాబతు కద్వాన్నం చేసినావురో! మామాయి, మామ! నన్నేడను బొమ్మన్నాచెలో. మామా! నన్నోరి కొప్పిసెప్పినావురో, మామా, నా మామా!

ఒకడు: ఎందుకేడుస్తావు, పిల్లా! బతికుంటే ఆడెనిస్తాడు.

అచ్చి: నాపానాలుండువురో, నా మామా! ఏ మొవమేసిలో. నా మామా! మరినాను కనబడివా, నా మామా, నామూడా నచ్చిపోతానురో, నా మామ!

ఒకడో: యిదేటి పిల్లా, యిలా అపశకునంగా యేడుస్తావ్! బతికి పుంటాడులే.

అచ్చి: బతికుంటాడా! అన్నా, ఎన్ను నాకిశ్తయ్యకొనకు దిగలేట్టరా! యీ పున్నెం కట్టుకోరూ! యిరుగో, యిరోట, యియిల్లు, యియావులు, యిమాపిలు,

అబ్బ మీకే యిచ్చేస్తా. నాకిశ్తయ్యని నాకు నూరించంపన్నా! మీమేలు మఱిపిపోకు, వాయన్నా!

ఒకడు: ఇదేటిరా, యిగొడవ తెచ్చిపెట్టుకొన్నాము?

రెండో: పోవలే. పాపం. ఈర్ష్యురీతి చేర్చేనే పోవాము. ఈరకే కొట్టుకొంటున్నాది. మనకి పొద్దోలే పోయింది. నువ్వు ముందరపో. పడివని కటిలోని కీడ్చివుంచు. నా నెనకనించి యిడిలని తీసుకొస్తాను.

ఒకడు: నువ్వేపో, నా నేతీసుకొస్తాను.

రెండో: అక్షికి బయ్యేస్తాది. ఇరకమా తీసుక పోవాములే. పొద్దో, గుడిసె వాకలేసుకో: యేమేమి చూసుకోవాలో చూసుకో.

అచ్చి: నాకేమీ, ఆక్క-క్షేపన్నా! నాకేమీ ఆక్క-క్షేపం. కిదిని పదండి.

ఒకడు: ఆయితే రా, పో.

అచ్చి: నా మామో, నా మామో!

(పోతారు.)

రంగము ౪.

[రంగము ౪) ఒడ్డు, గుడిసెముందు. కీర్తయ్య పులికాసు.]

కీర్త: యేం, సెవ్వా, అచ్చి యీదినం యెవరగా రాలేను! ఇంట్లో యాదోపని సేసుకొంటున్నాది కాబోలె. యాదో యిందు సెయ్యాల ననుకోనుంటాది. దానికి తెలకుండా యిల్లి కల్లుచూస్తా. (చప్పుడు చెయ్యకుండా నడుస్తూవు. తొంగిచూచి) — యింట్లోనేదీ! యాదోనో దాంగోనుంటాది. నన్ను బయంపెట్టదానికీ... తెలిసిందిలే అచ్చి, తెలిసిందిలే. వాకిలోరని దాంగున్నావో! రా, బయటికిరా. (పోయిచూస్తాడు.) ఈడ నేదీ! ఓహో, మంచంకిందనో! (చూస్తాడు) అరే! యింట్లో లేనట్టే... సుట్టుపక్క - లెక్క - దా కి నబడనేదీ! మద్దేన్నం కూడా కూడొట్టుకు రాలేను. ఏటిగ్గానా పోయిందా? యింట్లో నుంచే వచ్చినానే! — నేను, నేను, యాదోనో యాడనోవుంటాది... అచ్చి! అచ్చి!... పలక నేను. అ! అనుగనుగో నాయచ్చి! (పోయి చూస్తాడు) అయ్యో, యాదో తీగ... అచ్చి! యాదోపపోయినా వచ్చి... అదిగో పలుకుతున్నది (చెవి ఒగ్గి విని) యాదో పచ్చి... అరుస్తున్నది... అచ్చి! పలకవే మచ్చి! ఎన్నెందు కాడిస్తావే, నాయచ్చి! ఓరినిరా... ఏం, రావం! నామీద

కోపమొచ్చిందా? నాసేం టన్నాను? (కిందికిచూచి)
 ఈపనేవో కొత్తలకుగులు కనబడుతున్నాయి. వోరయి-
 నా మొచ్చినాలో యాడకి? అరిచుకులు....వోరయినా
 తీసుకుపోలేను గద, నాయచ్చిని? గుండెల్లో దిగులుగు
 నున్నాడే! యెంటి యెంతమక వ్వుదరమి? నాకొప
 పోపోయే! నాయకుకంతా గంగలో కలిసిపోయే!
 నాయచ్చి నన్నిడిచిపోయే!

పొలిపోయేరా - చిలక - యెగిరిపోయేరా - గూడు

సిన్నపోయేరా - నాని - పిన్నలేనురా.

చిట్టి - పలుకుల చిలక

చిన్ని - కన్నెల చిలక

కన్నుల కరుస్తన చిలక

కన్నెలోను చుమ్మగొట్ట.....యెగిరి

మంచి మంచి - మాటసెప్పె

మాటలకీ - మరుపుకొచ్చె

మరిచిప్పంటే - మాయసేసి

మాటయినా - సెప్పరు...యెగిరి

నాయచ్చి నన్ను మోసంసేస్తాదా? నాను నమ్మను.
 యాలో జరిగుండాల. యీ జడుగులజాతి పట్టినాసే
 గంగలేకో తెలుస్తాది. యీది ఏతవలకీ చూచులకీ
 గోడలే దిక్కు...

రచ్చించుకోవమ్మ - వోతుంగబద్రిమ్మ -

రచ్చించుకొని నుండవమ్మా

పచ్చిక పయిల్లొన - పారాడుతుంటాయి -

బద్రిమ్మ అవి బద్రిమమ్మా.

గోదావు - నల్లపు - బక్కపు - లక్కపు

చూడితో వున్నాయె తల్లీ !

మామనేనే యేళ - తొండరలు లేకుండ

నూడు నీవే దిక్కు - సుమ్మా.

(పోతాడు)

రంగము ౫

[బ్రజవాడ వీధి. కొంతమంది జెండాలు పట్టుకొని పాటపాడుతూ
పోతూఉంటారు. ఒకడు పాడుతూ వుంటే, జెనుక తక్కువవానిని
పాడుతూ ఉంటారు.]

దీనులమయ్యా - దీనులము
దిక్కులేని నిరు - పేదలము
ఎండల మలమల - నెండెదము
వానల వడతడ - వడకెదము
గున్న రొంపిలో - దొరలెదము
వీధి ధాన్యముల - నెత్తెదము
భామంతుల పా - చాలనన్నిధిని
గవగడమని అ - ధ్వింకెదము
పండించుటకు - బాధ్యులము
తినటక మేమతి - దీనులము
దీనులమయ్యా - దీనులము
దిక్కులేని నిరు - పేదలము
గనులను త్రవ్వగ - గడగెదము
అడుగున బడి క - ప్పించెదము
మణులను బయటికి - తీసెదము
రాజుల శిరముల - చేర్చెదము

రాజుల గుత్తలు చెల్లించుటకు ని-
రాటంకముగా - బాధ్యులము
గుత్తలు కట్టెడి - తొత్తులము
మాటాడగ నతి - దీనులము.

[క్రిత్య పరివేశము.]

క్రిత్య: నాయచ్చి నెరుక్కొంటూ యీవూరు సేరుకొన్నాను.
తనాడు నూసిన పడవమీదోళ్లపనే ఆయి వుంటాది.
యీసనయినా కనబడతాదో, నేదో!

ఒకడు: ఎవగక్కడ, నిలబడు.

క్రిత్య: మీలోరు? నన్నేల నిలబడమంటారు?

ఒకడు: నువ్వెవరు?

క్రిత్య: (తనలో) నాయచ్చిసంగ తీర్చితో యేలచెప్పాల. (ప్రకా-
శముగా) నాను కూలోడిని. కూలి చొరుకుతాచేమీ
అని యీవూరు చొచ్చినాను.

ఒకడు: యీవూర్లో కూలిలేక మేమే యిలాగ తిరుగుతావుంటే
నువ్వొకడివి చేరినావూ? మాతో చెప్పుకుండా యీవూరు
చెండుకొచ్చినావు!

క్రిత్య: యీవూరు రాడానిక్కడా మీ తిరుగుదలా? నాను
తెలసేదు.

ఒకడు: యీవూళ్ళో కూలొళ్ళంతా చొక్కట్టు. అళ్ళ పెద్దలకి తెలవీదీ యెవరూ కూలిపెయ్యకూడ దీవూళ్ళో. నువ్వు యేకే కూలికిపోలే ఏపానాబండివు నూసుకో.

క్రీస్తు: మీరు బతకా బతకరు, ఒకరిని బతకానివ్వరా? ఇదేటి అన్నయం? మరి మీరే నూపించండి నాకు కూలి మీతోనే కలుస్తాను.

ఒకడు: అయితే రా, ఈజెండా పట్టుకో.

క్రీస్తు: ఈజెండామేల? నాకు జెండాదలసంతి తెలదు. యేం మాటాస్తావో, నాకక్కరలేదు. ఎక్కిత్తం నేక పోలే మూకూరు పోతాను.

ఒకడు: హేయ్! మాట్లాడొద్దు! పట్టుకో, నడు. నొవకి నుంతు పారిపోతావేమో; ముందునడు. మాము పొడిననాట నువ్వున్న పాడతావుండు.

క్రీస్తు: (తనలో) యిదేటి దేవుడా! నాయచ్చికోసం నా నెగు కొంటావుంటే, యీళ్ళ సేతుల్లో పడ్డాను! కాబ యేమయితే అదవుతాది.

(అందరున్న మునుపటికలె పొడుతారు.)

దీనులమయ్యా - దీనులము

దిక్కులేని - నిరుపేదలము

మట్టిని అచ్చున - పోసెదము
 ఇట్టికబట్టిలో - పెట్టెదము
 మహాలులు మహాదీలో - కట్టెదము
 ధనవంతులకవి - తార్చెదము
 కురుకుచు మురియుచు - కూర్చుండే ఆ
 యయ్యల కడియేన్ - చాసులము.
 మహాదీలో కట్టగ - మాన్యులము
 తిరుగాడగ నతి - దీనులము.
 దీనులమయ్యా - దీనులము
 దిక్కులేని నిరు - చేదలము.
 పట్టు నూలులను - వడికెదము
 నిగ్గుల బట్టల - నేసెదము
 ధనికుల కడకును - చేర్చెదము
 వన్నెల మస్తూరి - మర్చెదము
 సొమ్ముచు సోలుచు - చూచేఅయ్యల
 పాదములనుబడి - పట్టెదము
 బట్టలనేయగ - ప్రబలలము
 బట్టలు గట్టగ - బడసులము.

[పోలీసులు ప్రవేశము]

పోలీసు: ఎయ్, నిలబడండి.

బికితు: మేము నిలబడితి రేను. ఈబాట ఏదా? నువ్వెవ్వన
మమ్మల్ని స్వపెట్టడానికి?

పోలీసు: నేనెవరా? తెలిపిస్తానుండు. ఏ చేరు?

బికితు: యారామం గుంటావుంటే నాకేరే యేల చెప్పాలి?
ఆసలు మాకేరచిగడానికి నువ్వెవ్వరు?

పోలీసు: ఏ, జవాబ్, ఎయ్, ఈడికి చేడీరెయ్.

(తెనుకవాళ్ళందరూ పారిపోతున్నారు.)

బికితు: పోలీసుయ్యా, ఈడు (కిస్తయ్యను చూపి) రక్తంపై వచ్చి
నాము. మాకేమీ తెలరు.

పోలీసు: ఎవడీడు? కొస్తమొగింజావుండే. ఎక్కడికి పో
చీడికిహడా.

కిస్త: ఏంరా, యిలాసెస్తావు? నామాన నాను పోతావుంటే
నన్ను బయంపెట్టి, నేకులో యీకెరిదాయుట్టి ముంకాపు
తోసి, మళ్ళీ నామీద పెడితావా? యెంతన్నాయంకాల
తెచ్చింద?

బికితు: ఈడేనయ్యా. యీడే (పారిపోతున్నాడు)

పోలీసు: పట్టుకోండి, పట్టుకోండి (కొందరు పోలీసులు నాని
వెంట పరుగెత్తుతారు.) నువ్వు నడు, టేసనికి నడు.

క్రీ: పోలీసప్పా, నన్నెందు కిట్లా సేస్తావు? నా కేకర్మమూ
తెలదప్పా. నా నీదినము యీవూహించినాను. యీ
శోకో నన్ను సంపుతామని బయటెట్టి, యీకెండా
నానీతులో నెట్టివారిప్పా!

పోలీసు: ఏయ్, మట్లాడకు. తిన్నానడు. నువ్వీళ్ళకి మొనగాడివి.

క్రీ: లేదప్పా, నాయచ్చి నెరుక్కొంటూ వస్తుంటే, యీగ్లెను
రుపడ్డారు.

పోలీసు: ఏ యచ్చెవరు?

క్రీ: నామద్దలచ్చి, నాపాటలచ్చి, నాకు కనబడకుండా
పోనాది.

పోలీసు: ఆహ్, బుహ్! యీకదలన్న కట్టిపెట్టి. నడు. కేససు
కాడే అంతా నెప్పురువు గాని.

క్రీ: .

గ్రాచారమారు త - ప్రిస్తారు - నుగుటి
రాత నెవ్వరు తుడి - సేస్తారురా.

తల్లిదండ్రుల నిడివి - తనవారిని యిడివి
తరవాత యేమూనా - తల సంగలేక్షితి గ్రాచార.

ఆచ్చి నాలోకమని - ఆచ్చంగ నమ్మకొని
మెచ్చి చేరదీసి - వొచ్చెరి గతినాకు గ్రాచార.

కొంప కూలిపోయే - నొడ్డు గోవలుపోగలు

కొనకి పోపోళ్ళు - కొట్టాల్తోస్తున్నారు గా'వార.

పోతు: ఒకే, యేం నవలపు? నుడ్డుపోలుకొవాలా?

క్రి: పడంబిస్తా, పడండి. (పోతారు.)

తె.

రంగము ౬.

(తెబవాడ వీధి- ఇద్దరు పడవవాళ్లు, అచ్చి, ప్రవేశము.)

అచ్చి: ఏ తలకా యొడిపోను! ఏ యమ్మకడుపుకాల! నన్నేడ
కిరా తీసుకొచ్చినారు!

ఒకడు: ఎయ్, నోరుమయ్, గట్టిగా అర్పినావంటే నోరు
నొక్కేస్తాం.

అచ్చి: మీకడుపులో అగ్గయ్యో! మీనుచ్చమాసిపోను! మీ
యిల్లు కూలిపోను! నానోసు నొక్కతారా! ఓరురా
మీరు? నొంగిగాడి దబ్బారా! కిత్తయ్యో, కిత్తయ్యో,
మామాయ్, మామా! ఏకనన్నావులో! రావేమిలో! నా
బతు కద్దాన్న వయిపోయేలో! వాగోరు దిక్కలో!

రంగమ్: ఓపిల్లా, యిసుగో నామాటయను. కేకలేస్తే మంచిపని
కాను. ఏకూ మామామాదా ముప్పొస్తాది. యిదులో
పోయే వోళ్ళంతా యిసి సుట్టూ మూగుతారు.

అచ్చి: యింకేయిది, మూగులే మూగు అందరిలో సేప్పేస్తా,
మీరుసేసినపని. మీశొంపకి కొరివిని. మీపానాలమీద
కిడుగుని. మిమ్మల్ని నాకనం సేసేస్తా. నాకిత్తయ్యకి
తెలుస్తే మీకీఘామిమీద రుణంలేపోతాది. నామాట
యినండి. నన్ను నాకిత్తయ్యకాడికి సేర్పియ్యండి.

ఒకడు: ఇమగో, అచ్చీ, నామాటింటానా, యినవా? ఓకిత్తయ్య
సచ్చిపోనాడు. మ రాదా తెట్టుకోకు.

అచ్చి: నా కిత్తయ్య సచ్చిపోనాడా? మిగింతుకలు కొరి
కయ్యా! అడిచెగిరికి తీసుకుపోతామని మల్లెపెట్టి, యీ
డకు తీసుకొత్తారా? మివాలికలు తెగ్గయ్యా! మికభు
పేలిపోను! మికాటిలో మూడువేటల బుగ్గి యెత్తిం
చెయ్యకుండా పూరుకొంటా ననుకొన్నారక్కా?

కండో: (నవ్వుతూ) యేమచ్చీ, యిమగో!

అచ్చి: మినవ్వు నాశనంగాను! మిపాగరణిసిపోను! మికు
పెళాలు లేకంటా? మీ కక్కసెల్లెళ్లు లేకంటా?

ఒకడు: నువ్వే మాపెల్లాం. మాబానకి నువ్వు సెల్లెలివి.

అచ్చి: మినోరొడిపోను! మిసిగాదరగా! ఓకిత్తయ్యా.
కిత్తయ్యా! రాలో! యీళ్ళనుంచి నన్నుతప్పించుకోలో!
యేడ నున్నావురో!

(పోలీసులు, కిత్తయ్య, పంజేశం.)

పోలీసు: నడు, నడు! డిక్కులు మాస్తావేం? పారిపోదానికా?

కిత్త: నాను పారిపోనప్పా! నాఅచ్చేపోయింది నాకీలోకంలో
మతో రున్నారా? నడవండి—

పోనావె - నాయచ్చి - ముగ్గుల - నాయచ్చి
పోనావా - యిడిపి - పోనావా - అచ్చి
రావా - నన్నెలు - కోవా

అచ్చి: ఓహో - కిత్తయ్య - వోయసునా - కిత్తయ్య
మాటనెప్పియెల్లి - పోరో - కిత్తయ్య
రారో - యిడిపించు - కోరో.

కిత్త: తెల్లనా - కాకాన - నల్లమ - బొట్టింది
కళ్ళలో - మెరిసింది - కన్నురు - కమ్మింది
రాయే - నన్నప్ప - కోయే - నాయచ్చి.

అచ్చి: పాశటి - పళ్ళలో - పడవపో - తుండంగ
పడవోరి - పోయింది - రయ్యో - కిత్తయ్య
యెడబాపు - వొచ్చింది - మనకో - కిత్తయ్య.

కిత్త: నడిమింటి - సూర్యుణ్ణి - మిడినాగు - పట్టింది
మింటిలో - నీకెట్లు - మించిపో - తున్నాయి
బాదాని - కేదారి - పొడగట్ట - తున్నాది
రాయే - నచెయ్య - యియ్యే - నాయచ్చి.

అచ్చి: కానడవి - లోపల - కన్నుగా - నమంహ
కారి త - ప్పిపోయె - దరిచాపు - లేదాయె
వోరుది - క్క-పుతారు - రయ్యో - కిత్తయ్య
రాకో - రచ్చించు - కోరో.

కిత్త: అడుగడుగుగో, నాయచ్చి! (పోబోతున్నాడు.)

పోరీసు: హేయ్, నిలు, ఎటుపోతావు?

అచ్చి: అడుగడుగుగో, నాకిత్తయ్య! (పోబోతున్నది.)

ఒకడు: హేయ్, నిలు, ఎటుపోతావు;

కిత్త: అచ్చి! అచ్చి!

అచ్చి: కిత్తయ్య మామో! కిత్తయ్య మామ!

కిత్త: నన్ను నాయచ్చికొడకు పోనియ్యండి.

పోరీసు: పోదాని కీలులేదు. నడు.

అచ్చి: నాను నాకిత్తయ్య కొడకు పోతాను. పోండి, నా కొడకు రాకండి.

రెండో: పోయివుగాని, పాపం! మాబంగార మేడవానినానో ముందుసెప్పు.

అచ్చి: మీబంగార మేటి!

ఒకడు: మాపడవలో నెట్టుకొన్నది నువ్వేతీసినావు. ముందుదీడ పెట్టిపో. నేకపోలే పోరీసాళ్ళ కొప్పుకైస్తాం.

అచ్చి: మిమ్మల్నే నానొప్పుకైస్తాను. మీనానొకడిపోను! నన్ను మోసంనేగి, నానా అల్లరాపెట్టి, నాను దొంగతనం

కూడా కడతానంటా? వో పోలీసప్ప! పోలీసప్ప!
నూడప్ప, యీశ్వలా నేస్తున్నారో!

పోలీసు: ఎవరురా, అక్క? అడదా న్నలా అల్లరపెడుతున్నారేటి!

ఒకడు: మామేమీ నెయ్యడంలేదు. అయిమ్మే మమ్మరి వల్లర
పెడుతున్నాది.

రెండో: నూడప్ప, పోలీసూ, మాపడతక్కి, కేవియ్యకుండా,
స్లంగా దిగిపోయింది. మామ పడవలో నెట్టుకున్న
బంగార మేడనో దాచినీంది. నువ్వయినా యిప్పించి
య్యప్ప!

పోలీసు: ఓపిల్లా, అల్లకేపు, అక్క బంగారమూనంట, అక్కకిచ్చెయ్.
అడదానివికావూ! జెయిలుకి పోవాల నున్నా కేటి ఏకున్న!

అచ్చి: నూవినావా, మామా, యీ శ్వంతపా జేస్తున్నారో!

కిత్తయ్య: ఏమచ్చీ. నువ్వు దొంగతనం నేసినావంటనే!

అచ్చి: బూడేవి పొచ్చిగా, మామా, నా నేపాకమూ ఎరగను.
ఈశ్వ నన్ను మోసునేసి, మనిద్దరికి యెడబాపులు నేసి
నారు, మామా!

ఒకడు: ఎయ్, అబద్ధాలాడతావా? "కిత్తయ్యలో నాను పడలే
కుండావున్నాను. నన్ను బందరు దిగెట్టియ్యండి" అని
మాపడతక్కినామా? ఇక్కడి కొచ్చినతరువాత, మాకే

వియ్యకుండా, మాబంగార మంతా యాడనోపాచీసి,
అదు కి నబడగానే దొంగేడుపు లేడుస్తావా?

కృత: ఆవునా, అచ్చీ! నానునకు నేడంబోనానో! పో, పో,
అళ్ళతో నేపో.

అచ్చి: మామా, యీదొంగ నాయాళ్ళమాట నమ్మకున్నావా!
మీకూటిలో చుమ్మపడ! మీకాటి కగట్టా! టేట్రా,
చేలినారు?

పోలీసు: ఏయ్, బాటలో అల్లరసేస్తున్నారు. మిమ్మలి నందరిని
అరెస్టుసేసినాను. నడవండి. ప్లేషికి.

రెండో: మా పేమి సేసినానుప్పా, మమ్మలిని నడవంటావు?

పోలీసు: మీ అందరికీ ఏదోసంబంధముంది. అంతా కోర్టులోనే
తెలుస్తాది పదండి.

అచ్చి: పదండి, నాకు భయం నేను. నానూ, నాకిల్లయ్యా కలిసి
నడుస్తాము. ఈళ్ళ నేరేవుంచు, పోలీసుప్పా.

ఒకడు: మాకు మార్త్రం బయమా? నడు. కాని, పోలీసూ,
అల్లిదర్బూ దగ్గరగుంటే మాట్లాడుకుంటారు. అళ్ళని
కలియనియ్యకు.

పోలీసు: సరే, ఓపిల్లా, నువ్వాళ్ళదగ్గరా ఉండకు, ఈడిదగ్గరా
ఉండకు. నాయెనకనుండు. నడు. (పోతారు.)

తెర.

రంగము ౭.

(బెజవాడ మేజిస్ట్రేటు కొద్ది. మేజిస్ట్రేటు, షరీఫు, మున్సిఫుని ఉంటారు. గుమాస్తా మేజిస్ట్రేటు ప్రక్క నిలుచొని ఉంటాడు. పోలీసు కాన్స్టేబులు, క్లర్కులు, అచ్చిని, పడకవార్డును తీసుకొని ప్రవేశిస్తాడు.)

మేజి: ఎవరోయి, పోలీసు, మున్సిఫులను బోనులోని కక్కించు.

పోలీసు: పదండి, దానిలోని కక్కిండి. (ఎక్క-తున్నారు. వార్డు ప్రక్కను పోలీసు నిలబడుతున్నాడు.)

క్లర్: అచ్చి, యీపక్కకిరా, (అచ్చి వస్తున్నది.)

షహ: ఒకడు: దేవరా, అర్జిద్దరూ ఒకసోట వుండగూడదు. మాట్లాడు కొంటారు.

మేజి: సరే, వరేవరే ఉండండి.

అచ్చి: యేం, దేవరా, మాకు నాయ మివ్వవా? యిప్పుడే మ-ము రైడము సేస్తున్నావే!

గుమా: ఓ అమ్మో, 'దేవరా' అనకూడదు. తప్పు. 'బాబయ్యా' అనాలి, 'లేకపోలే' 'మహాప్రభో' అనాలి. 'దేవరా' అంటే ఘనమైన కోర్టువారి నరమానించిన బ్రతుకుంటి.

అచ్చి: అదేమిగోలో. మామట్లాగే అనేది. గనమో, గినమో, మాము పరికనేము, అంతింతమాటలు. — ఓయిప్పో, నన్ను మాత్రం 'అమ్మో' అనబోక. తరవాత మాటొస్తాది.

మేజి: ఏమే, తిన్న గా మాట్లాడలేవా?

అచ్చి: దేవరా, నువ్వు గొప్పొడినయితే అయివావుగాని, నన్ను 'ఏమే' అనిమాత్రం పిలక! నానేమి ఏమెళ్ళా న్నను కొన్నవా?

మేజి: ఏమని పిలవాలి?

అచ్చి: 'ఏమమ్మా' అనాల.

మేజి: సరే, ఏదేరేమిటి?

అచ్చి: మాచేరలా పెప్పకోము, కిత్తయ్య నడగండి, సెస్తాడు.

మేజి: దానిదేరేమిరా?

కిత్త: 'రా' అనకు, దేవరా. అట్లంటే మాకుతప్ప.

మేజి: బాగుంది. నిన్నేమనాలి?

కిత్త: 'ఏమమ్మా' అనాల.

మేజి: నువ్వాచివాడవా. 'అమ్మా' అనడానికి?

కిత్త: యీదేశంలో అప్పలందరూ అదోళ్ళుగావాల. మా దేశంలో అప్పలు మొగోళ్ళే.

మేజి: ఏదేనా రప్పా?

కిర్ర: మాది రుద్రంజేట.

మేజి: ఎక్కడుంది, అరుద్రంజేట?

కిర్ర: యింత సమవుళొన్నోళ్ళు, రుద్రంజేట యాడనుందో తెలచా?

మేజి: యేటిల్లా! యే తాలూకా?

కిర్ర: యావ జెల్లావో, యావతోలకావో! ఏకేతెలకపోతే, సమవుళొన్నోడని నాకెలా తెలుస్తాది!

మేజి: ఓయి, పోలీస్, అవూ రెక్కడుందో కనుక్కొని చెప్ప.

పోలీ: చిస్తం.

మేజి: ఏదేరు?

కిర్ర: కిర్రయ్య.

మేజి: ఏరండిరేరు.

కిర్ర: వోబలేసు.

మేజి: ఏం, హాస్యంపెట్టున్నావా? కోర్టువారి ఢిక్కారం క్రింద నిన్ను పార్సిక్యూషన్ చేస్తాను చూడు.

కిర్ర: ఏమచ్చీ, అయిప్పలా కోపంపెట్టడేల!

పోలీ: ఎయ్, మీరలా మట్లాడుకో కూడదు.

అచ్చి: పోలీసో, అయిప్పే టంటాడో మాకు తెలసేను. కప్పు బుస్సు మంటున్నాడు. గిక్కొర మంటాడు! పిసికేస నంటాడు! అర్థంకానేను.

మేజి: ఏకండి) పేరేమిటో నిజంగా చెప్పు.

కిత్త: వోబలేసని సెప్పినానుకానా? మరోడితో పుట్టినానిని చెప్పమంటావా యేటి! యిది బాగుండే!

మేజి: నుక్కబద్ద మాడుతున్నావు. వోబలేసని యెక్కడనయినా పేరుంటుందా?

కిత్త: వుండదో? మావూరొస్తే యెంతోమంది కనబడితారు వోబలేసులు, వోబయ్యలు, వోబన్నలు.

ఒక వకీలు: అదేశములో అటువంటి పేర్లుండవచ్చును. ఘనమైన కోర్టువారు నమ్మకపోవడానికి కారణం కనబడదు.

మేజి: సరే.-ఓయమ్మో!

అచ్చి: అనుగో, మరీ అదేమాట!

మేజి: ఓ యమ్మా, ఏపేరేమిటి!

కిత్త: దానిపే రచ్చి.

మేజి: సరే, ఏభిర్ పేరు?

అచ్చి: బరతంటే?

పోలీ: ఏ యింటోడి పేరు,

అచ్చి: (కిత్తయ్యనైపు చూస్తుంది.)

మేజి: ఓహో, వాడేనా ఏర్త?

అచ్చి: వాడూ!

మేజి: రయిప్పేనా?

కిత్త: అవును, నానే దానింటోడిని.

పల్లి: కిత్తయ్య అబద్ధమాడుకున్నాడు. వాడు దీనిక్కాడు.

అచ్చి: వోరలా అనేది?

మేజి: ఇది ఒక ఇమ్మాగా చెర్పమంటారా?

పల్లి: చిత్తము.

మేజి: సరే.-(ఒక పదవవానితో) ఏపేరు?

1 పద: మొక్కెడి.

మేజి: ఇ దేమిపే రబ్బా! సరే, ఏకండి)పేరు?

1 పద: బయ్యప్పరెడ్డి.

మేజి: (రెండోపదవవానితో) ఏపేరు?

2 పద: కొట్రియ్య.

మేజి: ఇదేమి వేళాకోళ మనుకొన్నావా? ఎవరినికొట్టమంటావు?

2 పద: ఆయ్యా, నాపేరే అది. దేవరా!

మేజి: బాగుంది. తండ్రిపేరు?

2 పద: చిక్కనల్ల

మేజి: చిక్కనగానేవుంది, యీపేరు, -మీమీది ఛాన్సీలను చెప్ప-
తాను, వివరించి, కిత్తయ్యా, నువ్వు కమ్యూనిస్టులతోచేరి,
జెండాపట్టుకొని, డిమాండ్స్ చేస్తూ, యీ భూలోని
ధనవంతుల యిల్లమీదపడి, దోచుకొనే ఉద్దేశముతో
కాన్సిరెసీ చేసిన ఆన్ లాభుల్ - ఎస్టేట్ లోచేరి, పోలీసు
వారు చెదరిపామ్మని లద్దరుచేసినా పోక, చక్రవర్తిగారి
స్వామ్యచట్టము నతిక్రమించినావని పోలీసువారు ఏమీద
కేసు తెచ్చినారు. అనెరము చేసినావా?

కిత్త: నువ్వనేమాట నాకేమీ తెలివలేదండీ. -పోలీసు, యే
టిదంతా? కమ్మంటంట, దిండింట, అడ్డోరంట,
కంచీపెసరంట, అల్లం బెల్లమంట, యేం గోల తెచ్చి-
పెట్టినా వచ్చా!

మేజి: ఏమండీ, పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరుగారూ, మీకి కేసు
స్వభావము తెలియజెప్పండి.

పల్లి: ఓ కిత్తయ్యా, నువ్వు తద్ద ఇంటిన్నే పడకు చేరినవాడవు గదా!

కిత్త: తా డింటనే సాలంటారా? నాకుబోదపడ్డం నేను.

పల్లి: ఎయ్, పెంకమాట లాడకు. నువ్వీదేశముగా బోర్ని - విక ప్రాపెగేండా చేయకలపెట్టినావా, లేదా?

కిత్త: బోడిశివులేటో, పార్వతీదేవీ, నాకే.. మీ తెలసు.

అచ్చి: నా కేందారి మామో! నిన్ను బోడిసేస్తేస్తారంటు పొరపుకొంచుకు సేరుస్తారంటు. ఆ కొండేమిటందో? నువ్వేమి సేసినావు. మామా? నిన్ను నన్ను యి..దీ.. సేస్తారు గాబోల, మామో!

మేజి: పోలీస్, దానిని మాట్లాడివద్దని చెప్పు.

అచ్చి: 'దానిని'! సుతిమిరిచిపోతున్నాదే!

పల్లి: ఘనమో! కొద్దువారు వీనిముఖకై ఖరీద కనిపెట్టవలెను. వీ.. దేమీ తెలియనట్టు వట్టిస్తున్నాడు

మేజి: చూస్తున్నాము.-కిత్తయ్యా, నీపక్షాన్ని వేకేలు నెవరికైనా పెట్టుకొన్నావా? నువ్వే వాడించుకొంటావా?

కిత్త: అంతంత పెద్దమాటలాడినాడు, అయిష్ట వోకేంకాదా? అయిష్టే వోడించమనండి.

మేజి: అయిన ప్రాసిక్యూషన్ తరఫున వాదిస్తారు. డిఫెన్సుకు సువ్యవస్థలు సేర్పాటుచేసుకో. చేసుకోకపోతే, సువ్యవహరించుకోవాలి.

కీర్తి: ప్రాసిక్యూషన్, డిఫెన్సే సేట్! వోడమంటే నాకు బయం. వోడస్తే అదేటి సిక్కులాస్తాయో!

మేజి: సరే, మేమే ఎపోయంటు చేస్తాము. శ్రీనివాసరాఘవయ్యంగారు గారూ, మీరు కీర్తియ్య పక్షాన్ని వాదిస్తారా?

శ్రీ.రా. ఆ: ఎవక్కు ఫీజు హనరరీజ్ కోర్టువర వేరుపాడు సెయ్యవాలి.

మేజి: సరే, కేసు మొత్తంమీద రు. 5 లు ఏర్పాటు చేసినాము.

శ్రీ.రా. ఆ: నాట్టేటస్ అలోసిచ్చిన్స్కో కాకే. ఎంతెంత లా-పాయింటుగళ్ వేల్చుమ్! ఎన్నా కదెయ్!

మేజి: మీరక్కరలేదా? మరెవరినైనా యేర్పాటు చేస్తాము రెండి.-వకీల్లుగారూ, మీలో ఎవరికైనా యీ కేసులో వకొల్తా కావరిస్తే, ప్రాతిపదికలుగా తెలియజేసుకోవచ్చును.

[వకీల్లు చీట్లువాసి మేజిస్ట్రేటు కిస్తారు.]

మేజి: చూచినారా, శ్రీనివాస రాఘవయ్యంగారు గారూ, విష్కారణంగా రు. 500 ఫీజు పోగొట్టుకున్నారు. నేను

చెప్పగానే ఒప్పుకొని ఉంటే యెంత జాగుండేది!
హనుమంతప్పగారు దూ. 4 లకే చేస్తామన్నారు. -
ఇదెవరి నీచీటి! జగన్నాథంపంతులుగారు, - రు 2-5-4
లకే చేస్తారట. వీరనలో! - రాధానాథన్ గారు. (చరు-
వు తున్నాడు.) “ఈకేసు ఇంటర్నేషనల్ ఇంపార్టెన్సు
కలది. కమ్యూనిజం, కమ్యూనాలిజం; బోల్షివిజం,
బోల్తాయిజం; బహుమారిజం, బలాదురిజం; డూ-
లర్ - డైఇజం, యన్ - యువర్ - ఇనరిజం; - మొదలయిన
యెన్నో సమస్యలతో కూడుకొనిఉన్నది. ఇంత ముఖ్య-
మైన కేసులో పనిచెయ్యవలె యెంతో గౌరవము.
ఇటువంటి విషయములో కాంగ్రెస్ సెక్రటరీగాఉండిన
నేను ఫీజుపుచ్చుకొని పనిచేయవలె కంటే అవమాన
ముండదు. హానరరీల్ కోర్టువారు అనుగ్రహిస్తే నే-
నూరకే పనిచేయడాని కంగీకరిస్తున్నాను. ఇన్నాళ్లున్న
తమకోర్టులో ఒక్క-కేసుకూడా పట్టివుండలేదు. నేనీ
కోర్టులోపట్టి, ఈకోర్టులో పెరిగి, ఈకోర్టులోచిదివి ప్యాసయి,
యీ కోర్టునే బల్లకట్టుకొని, యీకోర్టునే కనిపెట్టుకొని
ఉన్నాను. కాబట్టి, యీకేసు నాకే యిప్పించినదని
ప్రార్థిస్తున్నాను. తమ అనుగ్రహమువల్ల ఈ కేసు
గలుచుకొంటే, నా చేయి ఋషికుల్య నుంచి పినాకిని
వరకున్ను, బందరునుంచి బల్లారివరకున్ను మోగిపోతుంది.”

శ్రీ. రా. ఆ: ఈ కేజీ రాధానాథన్ గారి కొప్ప పెప్పక్కూడారు.
అయిన కాంగ్రెస్ సెక్రటరీని తానే కొన్నేదా. అను
క్రిష్టం గవర్న మెంటు పాలిటీకి విరుద్ధం.

మేజి: అయిన యెన్నడో కాంగ్రెస్ సెక్రటరీగా ఉండేవాడు.
ఇప్పుడు లేడుగా.

జగ: అయిన యేవో చిబ్బబాయమానంగా నాలుగు 'ఇజం'
అను వినిశేసరికి. కొప్పనారు గుమ్మయి పోయినారు.
వాటి ఆర్థమేమిటో సరిగా చెప్పగలుగుతే అయినకే యిన్న
చచ్చును. యేమండీ, రాధానాథన్ గారూ, కమ్యూ-
నిజం కు, కమ్యూనాలిజం కు భేదమేమిటండీ?

రాధా: నన్ను నాము క్రొసువేస్తున్నారా? మీకు తెలియ
అడుగుతున్నారా?

జగ: తెలియకే అడుగుతున్నాను, చెప్పండి

రాధా: కమ్యూనిజం అంటే అందరున్ను కలిసి పంచుకొనేది.
కొన్ని కొరిపరేటివ్ సొసైటీల చైల్డ్ రెన్జర్, కమ్యూ-
నాలిజం అంటే అన్ని ఒక్కడే కబళివేసేది; ఎంత
తక్కువ ఫీజులకయినా, అన్నికేసులున్ను తామేపట్ట
ఇతర వకీళ్ళకు ఒక్కటిన్ని దక్కనివ్వనితమవలె. తెలి-
సిందా, యిప్పుడు!- వీళ్లే మహా గొప్ప 'లా' చరవు
కొన్నట్టు, మేము చరవుకొన్నట్టు!

అను: చాలా బాగా చెప్పినావోయ్, రాధానాథన్ ! ఆలా తగులుతూ వుంటేనేగాని యిటువంటివాళ్ళకు బుద్ధిరారు. మనిగరం కలిసి యీకేసు వాదించాము. నాకు కూడా ఫీజుక్కరలేదు.

ఆక: నాకుమార్త్రం కావలెననా యేమిటి? ఫీజు పుచ్చుకోక పోతే కల్లయింట్ల యెగుట పలుచదనమనికాని, లేకపోతే ప్లాస్టిక్ మిద ఉన్న గొరవం చెబ్బుమిద సే ఉంటే, ఈనాటికి భావ్యంతయ్యంగారంతటి వాడనయి ఉండనూ! సరే, నేనుకూడా మీరు సాయం చేస్తానులండి.

హను: నేనుమాత్రం ఊరికేకూర్చాని యేమిచెయ్యాల్సి. పట్టండి నలుగురం నాలుగు కొమ్ములు మోసేదాం. కాం. ప్లంక్ ప్రాసిక్యుటరుకు దినానికి రు. 35 లు. మేజిస్ట్రేటువాడికి యధావిధిగా జీతం ముట్టలేవే. మనకేమిలేదే. అని మార్త్రం నాకు కడుపుమంట. శ్రీనివాస గాంధీ కయ్యం గారు గాయా, మీరుమార్త్ర మేమిచేస్తారు? రెండు వా పక్కకు. ఈకేసులో కాకపోతే మరొకదానిలో కోర్టు వారు మట్టజెప్పిస్తారు లెండి. ప్లంక్ ప్రాసిక్యుటరు గొప్పేమిటో, టకటకలాడిండ్దాము.

శ్రీనివాస: నేడవాళ్ళ విషయములో మీ రింత ఉవాచైతన్యము చూపడం, బెంచికి బారుకుకూడా గొరవం. మీ రండ్రు

మద్దాయాల పట్టెన్ని వాడిస్తారా ?

రాధా: చిత్తం. మాలో మాకాభేద మేమిన్నిలేదు.

మేజి: సరే, కేసుకానిద్యనా ?

పల్లి: చిత్తం. కానిద్యండి

మేజి: రెండోమద్దాయి, అచ్చమ్మా, విను. నువ్వు ఏ భర్తను విడిచిపెట్టి, ఈపడవవాళ్ళతో బయలుదేరి, వాళ్ళకేసు యివ్వలేదని ఒకఛార్జి. వాళ్ళ పడవలో బంగారం దొంగిలించినావని రెండోఛార్జీ, ఏమంటావు ?

అచ్చి: నాను నాకీత్యయ్యని యిడిసిపెట్టినాను. నన్ను నాకీత్య-య్య యిడిసిపెట్టినాను. ఈదొంగ నాయాళ్ళు నాకీబద్దాలు పెప్పి, ఓకీత్యయ్యని నూపిస్తామని, పడవెక్కించి, తిప్పితిప్పి యీవూరు తీసుకొచ్చినారు.

మేజి: వాళ్ళకు ఏమైతే విద్యనలెనా ? అక్కరలేదా ?

అచ్చి: నా నేలివ్వాలి ? నానేమి నర్నడకు తెప్పున్నానా ?

మేజి: వాళ్ళ బంగారం మాట ?

అచ్చి: అళ్ళ మొవనికి బంగారం కూడాను. దొంగ కూతలు కూస్తున్నారు. అల్లమిది కొత్తాదేమా అని అలాసెస్తారు.

మేజి: మొరెడ్డి ! కొట్టియ్యా ! అచ్చమ్మ కబద్దాలుచెప్పి,

లేవదీసుకొని వచ్చినారని మీరొకటి. ఏమంటారు?

మొర్రె: అ..య్య..య్య..య్యయ్యో! మా మీదికే తిరిగిందే!
ఏమన్నాయో మేమన్నాయో!

కొట్రె: మాకిడేటో తెలను, దేవరా. మాకేపు, మా బంగారం
మాకిప్పించియ్యండి, దేవరా!

మేజి: అయితే, మీరా నెరం చేయలేదంటారు!

కొట్రె: నేను, దేవరా! ఏసాచ్చిగా, దేవుని సాచ్చిగా, నేను.

మేజి: సరే, పొగిసిక్కువను సాక్షులను పిలవండి. హజరుగా
ఉన్నారా?

పల్లె: ఈకేసు స్వభావాన్నిబట్టి దీనికి సాక్షులం చొరకడం కష్టం.
కమ్యూనిస్టులు లోలోపల పనిచేస్తూ ఉంటారు. ఆ నేక
వేషాలు వేస్తూఉంటారు. ఈ కిత్తయ్యను, ఈ అచ్చిని
చూడండి. ఎంత అమాయకంగా కనబడుతున్నారో!
వీరి చరిత్ర చాలా ఉన్నది. ఈ పోలీసు డియరీలు
ఎక్కిట్లుగా దాఖల్ చేస్తున్నాను.

మేజి: ఈ డియరీలవల్ల ఏమి తెలుస్తుంది?

పల్లె: ఈ కిత్తయ్య, ఈ అచ్చి, కమ్యూనిస్టుల గుంపులోనివారని
తెలుసుంది. ఈ కేసులోని వివరములు బయలుపడితే,
యిండియాలో ఈ కమ్యూనిస్టులెంత బాగా, ఎంత

నేర్చుగా, ఎంత చాకచక్యముగా పని చేస్తున్నారో బయటపడుతుంది. పోలీసువారికి తెలిసినంతమటుకు ఈ కిక్తయ్య ఆ సేవాని ఆసలుచేరు క్విష్టమోహన్ బోస్. ఇతడు అయిదేండ్ల క్రిందిట బాపిపోటు సెరముక్రింద కన్విక్టయి, డిమిషమ్ జైలులులో ఉన్నాడు. ఒకనాటి రాత్రి అక్కడనుంచి తప్పించుకొని, సచ్చిదానంద స్వామి అనే చేర సన్న్యాసి ఆయి, ఇతర కమ్యూనిస్టులకు శిష్యుల వేషము వేసి, దేశములో తిరగడ మారంభించినాడు. ఈ సచ్చిదానంద స్వామిమీద కేసుపెట్టగా, క్రింది కోర్టులో కన్విక్ట నయిందిగాని, హైకోర్టులో విడిచిపెట్టినారు. అతరువాత అస్వామిజాడ మరి కనబడడమే లేదు. తుదకు కిక్తయ్య అనేవేషముతో నేటికీ పట్టు బాధాడు.

మేజి: చాలా హాశ్వర్యంగా వుండే యాకథ!

పి: ఆశ్చర్యమే ఆ సేవేరుగల యారెండోముద్దాయికథ ఇంకా హాశ్వర్యమైనది. ఈమెమొదటచేరు మిస్. సరస్వతీభాయి. ఈమెని బాంబాయిలోని గిర్నాం. ఈమె తండ్రి తలక కాలములో ముప్రసిద్ధ రాజకీయ నాయకుడైన ఛట్టివీస్. ఈమె భూలాబాత్తు పెండ్లాడినది. అతడు గనర్న-మెంటు ఉద్యోగి. ఈమెను తండ్రిసంప్రదాయము

వచ్చింది. భార్యభర్తల కిద్దరికీ పడలేదు. ఒకనాడు
 పుట్టయింటినుంచి యీమెలేది. బాంబాయిలో స్త్రీమ-
 రక్క, రక్క చేరుకొన్నది. ఆక్కడ బోర్నివిజములో
 తనదీయకు పొందినది. ఐహోహామహాయుద్ధములో
 ఇంగ్లాండుచేరి, కమ్యూనిస్టు స్పృయగా మిస్. కెల్లర్ ఆనే
 చేర వనిచేసినది. యుద్ధమయిన తరువాత ఈజీప్టు,
 భర్తను కలుసుకొని. బోర్నివిజములో చేరవలసినదని
 ప్రేరేపించినది. ఆ భూలాబాత్ రాజభక్తితత్పరుడు
 గమక ఒప్పుకొలేదు. అందుచేత ఆతనిని బోవిడిచిపెట్టి,
 కిత్తయ్య అనేజేరుతో తుంగభద్రజిల్లాన గుడిసెవేసుకొని
 కొత్తరముచేస్తూఉన్న వీనిని కలుసుకొని కొన్నాళ్లున్నది.
 వీరిద్దరున్న కలిసి దేశములో అల్లరులు లేవదీయడానికి
 కుట్రచేస్తూ ఉండేవారు. ఈ సంగతి పోలీసులకు తెలిసి
 భూలాబాతుమన్ను, ఫోటాషహబత్ అనే యీకాష్టేన్-
 లిలునున్న మారువేషములతో పంపినారు. ఈకొటయ్య
 భూలాబాత్. ఈ మొర్రెడ్డే ఫోటాషహబత్.

చ. ౭: హా! ఈకథ మరీ హాస్యరంగంగా ఉంది. అయితే
 ప్రాసీక్యూషనువారు అచ్చిమీదచేసిన కేవలకపోషము,
 బంగారం దొంగిలించడము, అనేభారీలను వదలుకొన్నా-
 రన్నమాట.

పల్లె: ఇప్పుటికి కోట్లవా రారేమలను గురించి విచారించి
సక్రమరేవు. కాన్సిస్టెంట్ల తప్పిపోతే, అనేకముల
క్రింద వాటి చేయవచ్చును.

మేజి: మొర్రెడ్డి, కొట్టయ్యలమీది వాళ్ళిలనుకూడా చదువు
కొన్నట్టే కదా? వాళ్ళని ప్రాసిమ్యుషను పక్షమున
సాక్షులుగా వేసుకొంటారా?

పల్లె: చిత్తము. కోట్లవారు వాళ్ళిలని అత్యంతముల క్రింద
విడిచిపెట్టాలి.

మేజి: సరే, విడిచినాము. (వాళ్ళిలను బోయబోయింది బయటకు
వస్తారు) మొర్రెడ్డిని సాక్షిబోయబోయి ఎక్కించండి.
(మొర్రెడ్డి సాక్షిబోయెక్కడాను.) క్లార్క్, ప్రమాణం
చేయించు, (గుమాస్తా ప్రమాణం చేయిస్తాడు.) కాన్సి-
స్టెంట్, షాఫ్.

పల్లె: మొర్రెడ్డి, ఇక నువ్వు మొర్రెడ్డినికావు. తెలిసిందా?

మొర్రెడ్డి: నాను మొర్రెడ్డిని కానూ!

పల్లె: ఏమేమిటాపహమము.

మొర్రెడ్డి: మరేం?

రాధా: కోట్లవా ట్టి కీడింగ్ ప్రశ్నల సమగ్రనివ్వకూడదు.

- పల్లి: మధ్య మధ్య మీ రష్టమరాకూడదు.
- జగ: అమాట కోస్తావారిలో మనవి చెయ్యండి.
- పల్లి: (మొర్రెడ్డితో) నువ్వు కాస్తేసిలివి కదా!
- మాను: ఇదంతా వాని కింటివద్దనే నేర్చి తీసుకరావలసినది. కోస్తాలోనేనా బోధపేయడం!
- పల్లి: మానుమంతపుగా రిన్నేళ్లు పొర్చిపెట్టుకొని, ఈరీతిగా పలుకడం వింతగా ఉంది.—(మొర్రెడ్డితో) ఏది బాంబాయిలోని గిర్లాం,
- మొర్రె: అదే.
- పల్లి: నువ్వీకిత్తయ్య నెక్కడచూచినావు?
- మొర్రె: (తనలో) మంచి చిక్కు— తెచ్చిపెట్టినాడే! యేమి చెప్పాలో?
- పల్లి: ఏమట్లా చూస్తావు! తుంగభద్ర ఒక్కడ చూచినావా?
- మొర్రె: అవును. మ రేడనుస్తాను!
- రాధా: ఈయ నెక్కడ చూడమంటే అక్కడే చూడు.
- పల్లి: అక్కడ ఈకిత్తయ్య, అచ్చి, అన్నేళ్లుపెట్టుకొన్న స్త్రీమి చేస్తున్నారు!
- మొర్రె: ఏం చేస్తారు? మీకు తెలదా?

పల్లె: నువ్వు వాళ్ళ మాటలు విన్నావా?

మొర్రె: వో! యింకేం? యింటూనే వున్నా.

పల్లె: అమాటలన్నీ ఏ డయిల్లో వాగ్గెసినావుమా?

మొర్రె: రావినాను కానూ?

పల్లె: కోర్కెవారియెదుట పెట్టిన డయిల్లోని మాటలేనా...

మొర్రె: నువ్వు పెప్పిలెట్టే.

పల్లె: సరి.

మేజి: కాసు కానియ్యండి.

రాధా: ఏ చేరు?

మొర్రె: మొర్రెట్టి.

రాధా: మరేదో అని చెప్పినావే?

మొర్రె: నా నేమీ పెప్పినేదే!

పల్లె: చోటాపకాబల్.

మొర్రె: అవునవు నదీ అయ్యె పెప్పినేదే.

రాగ: ఏమిటా చేరు?

మొర్రె: చోడాసల్.

పల్లె: ఛోటాషహబత్తనడానికి 'చోడాసత్' అనేది సంతకీ ప్త-
మైన పేరు. జగన్నాథరావుకు 'జగ్గు' కృష్ణమూర్తికి
'కిట్టు', నరసింహాచారి 'నరుసు', శ్రీనివాసానికి 'సీను' వరె.

హను: మొర్రెడ్డి, ఏది తురకకులమా ?

మొర్రె: ఏమన్నా అంటే ఒప్పుకొంటానుగాని, నన్ను తురకొడంటే
మాత్రము...

శ్రీ.రా.అ: రనాల్, చోడా శరబ్బల్ పెయర్ ఎన్న ?

మొర్రె: అడేటంటాడో ! కీస బీస గోల.

జగ: ఏ దొరి పేరు ?

పల్లె: 'గిర్గాం' అని యింతకుముందే చెప్పినాడు.

హను: మిమ్మరి నడుగ లేరు. ఛోటాషహబత్తు నడుగుతున్నాను.

పల్లె: వాని తరఫున మేము చెప్పుతున్నాము.

జగ: అయితే, మీరే బోనెక్కి ఛోటాషహబత్తు కండి.-ఏం,
మొర్రెడ్డి, నువ్వు పాఠ్యేసరికి కిత్త యొక్కడున్నాడు?

పల్లె: అడిగిన ప్రశ్నలే అడిగి కోస్తువారి కాలమును వృథాచేయు
కూడదు.

జగ: నే నాప్రశ్న యింతకుముందే నడుగలేదు.

పల్లె: మీ రడుగకపోతే నే నడిగినానా. లేదా ?

జగ: ఏ సెక్స్ ప్రకారం నే నడుగకూడదో చెప్పండి.

పల్లి: ఎవిడెన్సు ఆఫ్ 144 సెక్స్ ను ప్రకారము.

జగ: ఆ సెక్స్ ను వర్తించదు.

పల్లి: ఇకముందు తమవద్ద లా సెర్ప్టిఫికేటును తెండి.

రాధా: ఏవు పోయేసరికి కిత్త యొక్క-దున్నాడో కోర్టువాటికి తెలియజేయ్యి.

మొర్రె: ఆవులు మేపుకొంటున్నాడు.

రాధా: ఇందాకా మాట్లాడుతూఉన్నా ఏన్నావే?

పల్లి: ఆవులు తోలులే మాట్లాడకూడదా? ఏమిప్రశ్నలయ్యా.
ఇవి? చొప్పవంటు ప్రశ్నలు!

రాధా: కొంచెం గౌరవంగా మాట్లాడండి.-అయితే, (కోర్టు-
హాల్, సువ్య విన్నవంతా అడయిలో వ్యాసినావకమా!

మొర్రె: రాసినానూ!

రాధా: నీకు వారిత వచ్చునా?

మొర్రె: వో!

రాధా: (మేజిస్ట్రేటుతో) అడయి యిలాదయ పేయండి. (పున్ను-
కొని మొర్రెస్టితో) ఏదీ, చదువు.

పల్లి: (చదువలేక డిక్కులు చూస్తున్నాడు)

పల్లి: వానికి వ్రాతపచ్చునన్నాడుగాని, చదువువచ్చునన్నాడా?

జగ: వ్రాయగలిగినవాడు చదువలేదా?

పల్లి: వ్రాయగలిగిన వా రందరూ చదువగలిగితే యింకేముంది? ఇంతే మన తెలివితేటలు.

గాడా: చాలాబాగుంది. ఇక దిగు. (దిగుతున్నాడు.)

మేజి: కొట్రయ్యా, నువ్వెప్పుడు. (కొట్రయ్య ఎప్పుడున్నాడు.)

పల్లి: ఏ కేసు ధూలాబాత్.

కొట్ర: మావోళ్ళలాగే యెట్టివారు కాబోల కేసు.

జగ: కానివ్వండి, కానివ్వండి. మీయిచ్చం వచ్చినట్టు కానివ్వండి.

పల్లి: నువ్వీ అచ్చి అపలు మగడివి.

కొట్ర: కాకే!

అచ్చి: ఎవడివిరా, నువ్వు, ఏసోరొడిపోను?

కత్త: ఏదీ! మళ్ళీను ఆమాట! ఏప సేవవుతాలో!

పల్లి: కొట్టవారు ముద్దాయీల మాటలను చేవలను గమనించవలెను.

మేజి: చూస్తున్నాము.

పల్లి: ఇది నిన్ను విడిచి పోయింది కదూ?

కొట్ల: మరేటి?

అచ్చి: చా, నోరుముయ్!

క్తిర: ఏకు పానాలమీ దాశనేదా?

పల్లి: కోర్టవా రీసాక్షిని రక్షించవలెను. వీళ్లెంతటికయివా
తెగిస్తారు.

మేజి: ఏమిథయములేదు. సర్కారువారి దీక్షవాస్తము సకల
ప్రజలకున్న ఆధయ మిస్తున్నది.

పల్లి: సర్కారుశక్తి ఘనమైన కోర్టవానిలో అనేకంది ఉన్నంత
కాలమున్ను....

రాధా: మీ ముఖప్రీతిమాట లింక చాలించండి.

పల్లి: ఏమండీ, మీకుకూడా ముద్దాయాలలో చేరవలెననిఉందా
యేమిటి?

వాను: మీ తెదరింపు లింక కట్టిపెట్టండి. ఘనమైన కోర్టవారు
స్వాయమూర్తులు. వాకు మాకున్న స్వాయమునే అను-
గ్రహిస్తారు.

పల్లి: నా ఫీఫ్ సరి.

మేజి: క్రాస్!

రాధా: ఏ చేరు?

కొట్ర: కొ....

పల్లి: భూ...

రాధా: ఇమగో, విారండండి.

పల్లి: భూలా...

జగ: ఏమండీ, మర్రి రగులు కొన్నారా?_ ఇట్లామాట లం-
దిన్నా ఉంటే, మేమికేసులో పనిచేయలేము.

మేజి: ఏమండీ, పల్లికుప్పాసిక్కుటరుగారూ, మీ రద్దు వస్తూ
ఉండకండి. మీకు మే మనుకూలముగా ఉన్నామని
లోకమనుమానించకూడదు.

పల్లి: నేనే మన్నాను?

రాధా: ఏ చేరు?

కొట్ర: కాపేరే నాకు తెలిదనుకొన్నావేటి?

రాధా: ఏమిటో చెప్పు.

కొట్ర: బొబ్బట్.

జగ: బలే, బలే! ఇద్దెన కొదూ?

రాధా: అయితే అది నిభార్య అంటావు?

కొట్ర: మరేటననున్నావు! నిభారియనమంటావా? కాబ, అలాగే అనుకో. నన్ను మాత్రం సిక్కులోకి దింపక!

రాధా: అది నిభార్య అవునా, కాదా?

కొట్ర: ఈనూ, 'నాభారియ' అంటాడు. ఈయనా 'నాభారియ' అనమంటాడు. నువ్వుకూడా 'నాభారియ' అనుకొంటే అనుకో.

అచ్చి: ఎక్కడి పెళ్లం వాడవోడినంట. ఏమర్రా, మీకెవరికి బుద్ధులున్నాయో, నేదా?

రాధా: మా క్రాస్ సరి.

మేజి: అగ్గ్యమెంటు కానివ్వండి.

పల్ల: నేను దీక్ష ముగా అగ్గ్యమెంటు చేయనక్కరలేదు. ఈ కిక్తయ్య, అచ్చి, అనేవాళ్లు కమ్యూనిస్టులు. వీళ్ళు తగిన శిక్ష వేయకపోతే ఈలోకమంతా తల్లకిందయి పోతుంది. కాబట్టి, ఇట్టికేసులు కోర్టులలో జరుగకుండా ఉండేటట్లు పెద్ద శిక్ష విధించవలెనని ఘన ప్రైవేట్ కోర్టువాడిని పార్శీస్తున్నాను.

మేజి: రాధా నాథన్ గారూ, మీరు కానివ్వండి.

రాధా: ఈదేశములో కమ్యూనాలిజమేగాని. కమ్యూనిజములేదు. బహుదూరిజమేకాని బోలి విజములేదు, నామినాలిజమే కాని నేషనాలిజములేలేదు, షా క్లాయిజమేకాని సోషలిజమేలేదు. ఈవిషయమై నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పగలను. నన్ను చూడండి. నేను కార్మిదర్మిగానో, అధ్యక్షుడుగానో, కార్మనిర్వాహక సభ్యుడుగానో లేని సంస్థలేదు. నేను కలుగజేసుకోని ఉద్యమమేలేదు. నా అనుభవమును బట్టి మనవి చేస్తున్నాను. అవన్ని సురక్షితముగా లేదని ఎవరు చెప్పగలరో చెప్పమనండి.

ప: ఆవి ముందుకు నడుస్తేకదా? తమప్రభావముటువంటిది!

రాధా: అవునామరి? అదే నేనంటున్నది. చూచినారా, ప్రాసిక్యూషనువారుకూడా నాతో ఏకీభవిస్తున్నారు. వారికి నేను కృతజ్ఞుడను....ప్రస్తుతపు కేసులో ఈ కిత్తయ్య. అచ్చి, అనే ఈముద్దాయాలు కేవలము అమాయకులు. వాళ్ళ మొగాలు చూస్తేనే అది తెలుస్తుంది. ఈ మొర్రెడ్డి, కొట్రియ్య, అనేపడవవాళ్ళు అచ్చిని మోసము చేసి తీసుక వచ్చినారు.

ప: అయితే, పోలీసువారు తప్పుడుకేసు పెట్టివారంటారా?

జగ: మావాడ మదికాదు. పోలీసువారు తమ ధర్మమును క్లాసుపాత్రముగానే నిర్వర్తించుకొన్నారు.

హను: పోలేసువారు పొరపాటుపడ్డారని మాత్రము మావాదము.

శ్రీ.రా. ఆ: అను!

రాధా: నేను మాత్రము ప్రాసీక్యూషనువారి ఊహ కనకాశము లేదంటావా? కాని....

మేజి: సరే లెండి. ఇకచాలు.

రాధా: ఘనమైన కోర్టువారు...

మేజి: ఇక కూర్చోండి!

రాధా: మహాఘనమైన కోర్టువారు...

మేజి: ఏమండీ, చెప్పితే వినుచుమా, సిట్ డౌన్ ప్లీజ్.

రాధా: చిత్తం, చిత్తం. (హిరుంట్టున్నాడు.)

మేజి: ఇమగో తీర్పుచెప్పుతున్నాను-

ఈకేసు చిన్నదంటే చిన్నదనుకొనచ్చును: పెద్దదంటే పెద్దదే అనుకొనచ్చును. ముద్దాయాలను విడిచిపెట్టడానికి కారణములున్నవి; ఇట్ల విధించడానికి కూడా కారణములున్నవి. వీర్లు అమాయకులనడానికి అవకాశమున్నది. కుట్రమరుమ్యలనడానికిన్ని అవకాశమున్నది. ఇట్టి సందిగ్ధవిషయములో ఏమి చేయవలెనో క్రిమినల్ ప్రొసీజరు కోర్టులో నూచనలేదు.

రాగా: దెస్సిట్ అఫ్ ది డౌటు అత్యున్నతుకు ఇవ్వకలెనని ఉంది.

మేటి: లేదు, ఎంత మాత్రమున్నులేదు. అట్లాచేస్తే సంఘానికి దేశానికిసూడా గొప్ప ఉపద్రవము జరుగుతుంది.

మేటి: మేమీ రెండు విషయాలను గమనించినాము. అందుచేత మేము చెప్పే తీర్పుమంటే, "ఈ కిత్తయ్యను, అచ్చిని విడిచి పెట్టాకున్నాము."

కిత్త: అదీ, అదీ, అట్లా ఉండాలి. ధర్మపుబువులు-రారే, అచ్చీ, పోదాము.

అచ్చి: నాకిత్తయ్యా, నాకు మళ్ళీ సిక్కినావా? (కొగిలించి కొంటున్నది.)

మేటి: ఎయ్, కొళ్ళలో అటువంటిపనులు చేయకూడదు. నా-తీర్పు పూర్తిగా వివండి-"కిత్తయ్యని, అచ్చిని కుంగళ్ళలో ఒడ్డున వాళ్ళగుడిచెలోనే ఇంటర్న చేస్తున్నాము....

కిత్త: అంటే?

మేటి: అంటే మీరాళ్ళలములోనే ఉంచవలెను. విడిచిరాకూ-దరు.-వస్తే, మిమ్మల్ని పోలీసువారు ఎరెస్టుచేస్తారు.

అచ్చి: ఒకసారి అనుబంధమయింది. యింకా రావడమే! ఈ కిచ్చి మాబాగుంది కిత్తయ్య యెల్లకొలం నాకొదనే వుంటాడు. రా, మామా, పోదాము.

మేజి: ఉండుండి. ఇంకా తీర్చుకాలేను. వీళ్ళిద్దరూ ఈమధ్య తోవలో ఎక్కడయినా దాటిపోతారేమో, అందుచేత, కొట్రియ్య, మొర్రెడ్డి, తమపడవలో వాళ్ళగుడిసెకు దిగి బెట్టవలెను.

కొట్రి: మాకేంపట్టింది! లగ్గనె పొమ్మనండి.

మేజి: హెయ్, మాట్లాడకూడదు. వాళ్ళను దిగి బెట్టినట్టు మాతో వచ్చి చెప్పాలి. ఓయ్, పోలీసు, వీళ్ళిద్దరినీ దెబ్బ తాలో లేదో, నువ్వుకూడా వీళ్ళతోపోయి, తిరిగి వీళ్ళిద్దరినీ తోట్టలో హాజరు పెట్టు. నికు ప్రయాణం బస్తా యిప్పిస్తామలే.

పోలీ: చి తం.

గుమాస్తా: ఈదినానికి కొద్దు బర్తరఫ్!

(అందరూ పోతున్నారు.)

(కొత్తయ్య, అచ్చి పాడుతారు)

ఇద్దగుమ్మ: పోలో - పోలో - పొంగాలి - పోలో

పొంగాలి - లోకాలు - సింగార - మతోను - పోలో.

కీర్తయ్య: రాసుగా - రింట్లను - రాసులే - వుంటేను
గండ్లెన - నాయచ్చి - నారాణి - అవుతాది - పోలో.

అచ్చి: రాచసూ - తుళ్ళకి - రాచకొడు - కులుంటె
రంగుకి - క్కడునాకు - రాచకొడు - కవుతాడు - పోలో

శ్రీ 'సాధన' ముద్రాళయ

అనంతపురం.

1934

NO. 83

15360

